
AKADEMİK PERSPEKTİFTEN SOSYAL POLİTİKA

Editör: Prof.Dr. Hatice EROL

yaz
yayınları

Akademik Perspektiften Sosyal Politika

Editör

Prof.Dr. Hatice EROL

yaz
yayınları

2025

Akademik Perspektiften Sosyal Politika

Editör: Prof.Dr. Hatice EROL

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5838-01-8

Haziran 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

İş Sağlığı ve Güvenliğinde Yapay Zekâ Uygulamalarının Etkinliği Üzerine Bir Araştırma	1
<i>Filiz ARICAK</i>	
Sosyal Politikanın Odağında Çalışma Yaşamında Özel Olarak Korunması Gereken Gruplar	23
<i>Ceylan YILMAZ ADİL</i>	
Göçmen Kadınların Gözünden Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet: Şanhurfa Örneği.....	35
<i>Gazal AYDOĞDU, Mustafa KILINÇ, Azime ARISOY</i>	
Türkiye'de Yoksulluk Kavramının Sosyal Politika Bağlamında İncelenmesi.....	56
<i>Ceylan YILMAZ ADİL</i>	
Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi	68
<i>Fatime Gül OKTAY ATSATAN</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ ETKİNLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Filiz ARICAK¹

1. GİRİŞ

İş sağlığı ve güvenliği uygulamaları, çalışanların işyerinde çeşitli tehlikelerden korunmasını hedefleyen sistematik çalışmaları kapsar. Risk değerlendirmeleri, sağlık gözetimleri, eğitimler bu uygulamalardan bazılarıdır. Yapay zekânın, iş sağlığı ve güvenliğine entegre edilmesiyle işyeri güvenliği ve çalışan refahı için önemli ölçüde iyileştirmeler olduğu kadar yeni zorluklarla da karşılaşmaktadır. Bu makale gelişmiş ve gelişmekte olan yapay zekânın iş sağlığı ve güvenliğindeki uygulama alanlarını, katkılarını ve getirdiği riskleri incelemeyi amaçlamaktadır. Literatür, yapay zekânın özellikle insan merkezli uygulamalarının iş sağlığı ve güvenliğini iyileştirmede köklü değişimler sunabileceğini savunurken, çalışanların yeni teknolojilere karşı kırılganlığını çeşitli açılardan ele almıştır. Yeni teknolojilerin getirebileceği riskleri önceden öngörebilmek ve buna yönelik stratejik adımlar atılabilmesi için çok paydaşlı değerlendirmeler yapılması elzemdir.

Dinamik teknolojik değişimlerin hakim olduğu 21.yüzyılda çalışanların yaşam kalitelerini artırmak ve iş tatminlerini sağlamak bireysel ve toplumsal kalkınma için vazgeçilmez bir unsurdur. Teknolojik gelişmeler günlük

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edirne Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı, filizkuzu@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0356-2602.

yaşamın yanı sıra profesyonel iş alanlarını da etkileyerek çalışanların güvenlik ve sağlığıyla ilgili fırsatları ve zorluklar meydana getirmektedir. Hayatımızın neredeyse her alanına giren yapay zekâ temelde mevcut bilgileri işleyerek insan benzeri sonuçlar üretebilen bir yetenektir (Howard,2019). Bilim ve teknolojinin inanılmaz gelişmesiyle yapay zekâ da son yıllarda önemini artırmış ve birçok sektörde yer almaya başlamıştır. Örneğin, diş hekimliğinde tamamlayıcı bir araç olarak (Uppala,2023) yer alan yapay zekâ, kolluk kuvvetlerinde yüz tanıma kullanılmak üzere (Mann & Smith, 2017), pazarlama ve müşteri hizmetlerinin iyileştirilmesinde (Davenport vd.,2020), patoloji alanındaki slayt görüntülemeye (Kumar vd.,2020), mikrobiyolojide teşhis aracı olarak (Rhoads,2020), otonom araçlarda görüntünün işlenmesinde (Soyhan vd., 2021), moda ve tasarımda insanların tasarım yeteneklerini ortaya koymada (Boğday vd., 2024) kullanılmaktadır. Yıllar içinde belirleyici şekilde önem kazanan yapay zekâ 2022 yılında 240.000'den fazla yayına imza atmıştır (Maslej vd.,2024). Bu çalışmalar gün geçtikçe artış göstermekte ve yapay zekânın işyerleri çalışma ortamındaki potansiyel tehlikelerin tanımlanmasında, işyeri ortamındaki riskli davranışların tespiti ve tahmininde etkin olarak kullanılabileceğine dair belirtiler vermektedir.

1.1. Yapay Zekânın Tarihi

Yapay zekâ araştırmaları yeni bir alan olsa da geçmiş 1940'lara kadar dayanmaktadır. Matematikçi Alan Turing makinelerin de insan gibi düşünüp düşünemeyeceği sorusunun matematiksel olasılığını araştırmış (Turing, 1995), ve bu da günümüzün yapay zekâ yeteneklerinin oluşturulmasına temel sağlamıştır (Pishgar vd.,2021). Yapay zekâ terimi 1956 yılında John McCarthy ve Marvin Minsky tarafından gerçekleştirilen Dartmouth Yapay zekâ Yaz Araştırma Projesindeki (DSRPAI) bir dizi çalıştayda önerilmiştir (Andresen,2002). Yapay zekâ,

veri analizi ve işleme yöntemleriyle işgücü dinamiklerini değiştiren eylemleri mümkün kılarken, Makine öğrenmesi (ML), derin öğrenme (DL), doğal dil işleme (NLP) ve kural tabanlı uzman sistemler (RBES) gibi teknolojiler bu dönüşümde önemli rol oynar (Shah ve Mishra,2024). Kononenko (2001)'e göre yapay zekâ, bilgisayar biliminin bir parçasıdır ve öğrenme olmadan zekâ olmayacağından makine öğrenimi (MÖ) alanının yapay zekânın başlıca ve en hızlı gelişen alt dalı olduğunu belirtmiştir. Google ve Facebook şirketleri reklamlarının hedef kitleye ulaşması için MÖ'ni kullanmaktadırlar (Çolakoğlu,2020). MÖ uygulamalarını Hareketli cisimleri algılayan sensörlerin optimizasyonunda (Buczak vd.2001), ses tellerinin bozukluğunun tespitinde (Pishgar vd.,2018), eğitimde (Nafea, 2018), finans sektöründeki hizmetlerde (Lee ve Shin 2020) gibi çeşitli uygulamalarda görmek mümkündür.

Öte yandan iş sağlığı ve güvenliği (İSG) işyerindeki bireylerin sağlık, güvenlik ve refahını korumak ayrıca geliştirmekle ilgilenen multidisipliner bir alandır (El-Helaly, 2024). Çalışanlara refah ve güvenli çalışma ortamları oluşturmak yalnızca etik bir zorunluluk olmamakla birlikte operasyonel verimlilik ve üretkenliğin sürdürülmesi için de önemlidir (Shah ve Mishra,2024).

İSG, işle alakalı faaliyetlerden kaynaklanan riskleri ve tehlikeleri sistematik şekilde belirler, değerlendirir ve azaltmaya yönelik uygulamaları kapsar (Childre ve Rieth, 2000). İSG'nin temel hedefleri, işçiler arasında yaralanmaları, hastalıkları ve ölümleri önlemek, işçilerin fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlığını destekleyen bir çalışma ortamı yaratmak ve bunu sürdürmektir (Castillo vd.,2023; Arıca ve Çağlar,2024).

Bu çalışmada yapay zekâ destekli yeni teknolojik gelişmelerin İSG'deki yeri güncel literatür çatısında kapsamlı

bir şekilde incelenmiş, İSG'nin önemli başlıklarında getirdiği yenilikler ve getirebileceği olumsuzluklar araştırılmıştır.

2. YAPAY ZEKÂ'NIN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDEKİ KULLANIM ALANLARI

Yapay zekâ insan seviyesinde bilişsel yeteneklere ulaşmasa da elektrik ve bilgisayar gibi genel amaçlar için bir teknoloji olma özelliği taşımaktadır (Howard ve Schulte,2024). Yapay zekâ, İSG alanında risk yönetimi, çalışan eğitimleri, kişisel koruyucu ekipman kullanımı ve tehlikeli davranışların önlenmesi gibi temel konularda önemli bir araç haline gelmiştir. Bu teknolojinin iş süreçlerine entegrasyonu, tehlikelerin daha erken tespit edilmesini, risklerin analiz edilmesini ve önleyici tedbirlerin daha etkin uygulanmasını sağlamaktadır. Bu kısımda, yapay zekânın güvenli çalışma ortamlarının oluşturulmasındaki rolüne değinilmiştir.

2.1. Risk Yönetimi

İşyerlerinde risk yönetimi geleneksel olarak potansiyel tehlikelerin tanımlanması, analizi ve önceliklendirilmesi ve ardından gerçekleşmesi istenmeyen olayların riskini en aza indirmek, gözlemlemek ve kontrol etmek için kaynakların koordineli bir şekilde uygulanmasını ele alır (Yazıcı,2019). Bu bağlamda risk analizleri gibi araçların yer aldığı geçmiş verilere ve kişi uzmanlığına dayanan yöntemler mevcuttur (Çağlar ve Arıcak,2023; Gökçe ve Zorluer, 2022; Taşdemir ve Çetinyokuş, 2023; Sur vd., 2022; Arıcak,2023). Ancak yapay zekâ destekli risk yönetimi düşünce biçimini, bakış açısını ve çalışma şeklini bütünüyle değiştirebilecek kadar derin etki yapabilir. Yazdı vd. (2024) risk yönetiminde yapay zekâ ve uzman performansını karşılaştırdıkları çalışmada yapay zekânın büyük veri kümelerine dayanarak hızlı analizler ve içgörüler sağlayabildiğini, insan uzmanların ise şu anda makine

algoritmalarının erişemeyeceği bağlamsal zekâ, etik yargılar ve yaratıcı problem çözme yeteneklerine katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Maheshwar (2024)' e göre yapay zekâ ayrıca işyerlerindeki tekrarlayan rutin ve tekdüze yapılan işlerin otomatikleştirebilir. Tamascelli vd. (2024) e göre endüstriyel süreçlerde arıza ve anomalinin tespiti, risk değerlendirmesi gibi operasyon güvenilirliğini artırabildiğini belirtmiştir. Shah ve Mishra (2024) çalışanların işyerinde korunmasında akıllı kişisel koruyucu donanım olarak giyilebilir teknolojilerin yapay zekâ tekniği kullanarak katkıda bulunabileceğini, böylece çalışanların temel sağlık göstergelerinin takibinin yapılabileceğini belirtmiştir. Giyilebilir teknolojilere örnek olarak kaygan zeminleri tespit eden, gerçek zamanlı uyarı ve müdahale sağlayan akıllı botlar (Rukmini vd.,2024), çalışanların konumunu, işleyişlerini izleyen, hava kalitesini algılayabilen bir dizi sensörle donatılan akıllı baretler (Campero-Jurado vd.,2020) verilebilir.

2.2. İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri

İSG nin olmazsa olmaz unsurlarından biri de çalışan eğitimleridir (Arıcak ve Çağlar, 2021) ve işyerlerindeki kaza ve meslek hastalıklarını en aza indirmede hayati rol oynar. Yapay zekâ destekli teknolojik araçların etik bir şekilde kullanıldığı takdirde eğitimde daha fazla eşitlik, erişim ve kaliteli öğrenimi teşvik edebileceğine dair giderek daha fazla veri bulunmaktadır (Cacicio ve Riggs, 2023). İSG eğitimleri, acil durum müdahalelerinde gerçekçi, sürükleyici yapay zekâ simülasyon senaryoları ile kullanıcının yaşayarak öğrenmesine imkan verirken, kullanıcının gerçek hayattaki yanlış davranışlarını düzeltmesine de katkı sunar (Arıcak,2023).

Bu da işyerindeki çalışanlar için eğitim deneyimini önemli ölçüde geliştirir. Özellikle yüksek riskli sektörlerde (inşaat, maden, petrol, gaz endüstrileri gibi) yapay zekâ odaklı

simülasyonlar ile eğitim protokolleri geliştirilerek çalışan güvenliği ve verimliliği önemli ölçüde artmaktadır (Trivedi ve Alqahtani, 2024). Leiker vd.(2023) çalışmasında 82 yetişkin öğrenci üzerinde yaptıkları karma yöntemli bir yaklaşımda geleneksel eğitim videosu ile yapay zekâ ile üretilmiş bir öğrenme videosu karşılaştırılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre her iki biçimdeki eğitimdeki kazanımlarda bir fark olmadığı, bu sebeple yapay zekâ ile oluşturulmuş eğitimlerin geleneksel yöntemlere bir alternatif olabileceği değerlendirilmiştir. Huang vd., (2023) hastane enfeksiyonlarının kontrolünü sağlamaya ve önlemeye yönelik geliştirdikleri yapay zekâ tabanlı bir eğitim sistemi ile kişisel koruyucu donanımların takma-çıkarma becerilerinin geliştirildiğini belirtmişlerdir.

2.3. Tehlikeli Davranışlar

İş kazalarının sıklıkla meydana gelmesinde insan faktörünün güvensiz davranışlarının etkisi büyüktür (Nişancı ve Demirören,2020). Lingard ve Rowlinson (2005)’e göre güvensiz davranışlar bir dizi güvenlik önlemi ile işçilerin kendileri tarafından kontrol edilebilir. Guo vd. (2016) metro inşaatında çalışanlara yönelik yaptıkları çalışmada çalışanların davranışlarının gözlemlenmesi için büyük veri tabanlı yaklaşım ile vaka çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın bulgularına göre araştırma, riskli sektörlerde güvensiz eylemleri anlık olarak görselleştirme ve güvenlik sonuçlarını tehlikeye atabilecek davranış kalıplarını daha fazla belirleme yeteneği sağlayabilir. Li vd. (2023), yaptıkları çalışmada insan-makine (veya malzeme) arasında güvensiz etkileşimlerin varlığını tespit etmek için yapay zekâ tabanlı modeller kullanarak algoritma geliştirmişlerdir. Araştırma sonucunda inşaat gibi karmaşık sahalarda etkileşim davranışlarının tespit ve teşhisinin zorluğu sorunun aşabileceği çıkarımında bulunmuşlardır. Sensörler, kameralar ve giyilebilir teknolojiler sayesinde işyeri ortamlarını sürekli olarak değerlendirilebilir ve bu sürekli gözetim

aracılığıyla çalışanlara önemli tehlikeler riski altında olduklarında zamanında uyarılar sağlamaya yardımcı olur (Adem vd., 2020). Trivedi ve Alqahtani (2024)'e göre çalışanların tehlikeli koşullara ve fiziksel olarak zorlayıcı işlere maruziyetinde yapay zekâ, robotlar veya işbirlikçi robotlar (cobot'lar)'ın otomasyonu ile kolaylaştırılabilir. Yapay zekâ sistemleri, MÖ algoritmalarından faydalanarak sürekli olarak yeni verilerden gelişebilir ve tehlikelerin gerçekleşmeden önce tahmin etme yeteneğini artırabilir (Trivedi ve Alqahtani, 2024).

2.4. Meslek Hastalıkları

Yapılan işe ilişkin birçok meslek hastalığı mevcut olmasına rağmen özellikle kimyasallara maruziyetten kaynaklanan akciğer hastalıkları en sık teşhis edilen hastalıklardır (Matyga vd.,2023). Shah ve Mishra (2024) yapay zekâ algoritmalarının göğüs röntgenleri, bilgisayarlı tomografi, manyetik rezonans görüntüleme gibi akciğer görüntülerini analiz edebileceğini ve böylece akciğer rahatsızlıklarının teşhis konusundaki zorluklarını kolaylaştırdığını belirtmiştir. Williams (2023)'e göre, doktor ve hemşirelerin yapay zekâyı çalışanların sağlık verilerini izlemek amacıyla kullanabileceklerini ve bu şekilde işleriyle alakalı potansiyel sağlık riskleri hakkında bilgiye ulaşabileceklerini ve en nihayetinde meslek hastalıklarını nasıl önleyebileceklerini anlayabileceklerdir. Meslek hastalıkları içerisinde en yaygın olan işitme kaybına (Köseoğlu ve Doğusan,2001) ilişkin olarak sağlık gözetiminde yapay zekâ algoritmaları, mesleki gürültü kaynaklı sağlık sorunlarının erken belirtilerini tespiti ve önceki verilere dayanarak gelecekteki işitme kaybı ihtimalini de tahmin edebilirler (William,2023). Yapay zekânın mesleki tümörlerin tespiti ve kimyasallara maruziyetin uzun vadedeki sağlık etkileri gibi durumlarda da teşhisin doğruluğunu artırmada önemli yeri vardır (Chirico ve Magnavita,2024). Sohrabi vd. (2024), ofis çalışanları üzerinde yaptıkları çalışmada makine öğrenimi ve yapay zekâyı dayalı

yöntemlerle modelleme ile ergonomik risk faktörleri ile çalışan sağlığı arasındaki karmaşık ilişkileri anlamayı hedeflemişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre boyundaki bozukluklara odaklanıldığında elde edilen modellerin bireysel ve yönetim müdahalelerin boyundaki kas-iskelet sistemi rahatsızlıklarını azaltmada ana etkenler olabileceği ortaya konulmuştur. Geliştirilen robotik dış iskeletler (exoskeletons) ile giyilebilen ve kullanıcının uzuv,eklem dinamiğini iyileştiren uygun yapıdaki robotlar çalışan sağlığını sürdürülebilir kılarken üretkenliği de artırabilir (Sawicki vd.,2020).

2.5. Acil Durumlar-Tahliye

Acil durumlarda korunmanın en iyi yöntemi acil bir durum gerçekleşmeden bu durumu karşılayabilme adına hazır olmaktır (Ergin vd.,2001). Olası bir acil durumda tahliye süreci de zamana duyarlı, acil ve hayati öneme sahiptir. Li vd.(2023) bilinen risk değerlendirme metotları ile yalnızca olaydan sonra analizi yapıp değerlendirilebileceğini, bu yüzden hız, acil durumun yönetilmesi ve kontrol edilmesi esnasında değerlendirmenin önemli bir yönü haline geldiğini belirtmiştir. Ravisankaraiah vd. (2024) çalışmasında önerdiği model ile yapay zekâ video analitiği tabanlı duman ve yangın algılama sistemler, gözetim kameralarından gelen gerçek zamanlı video akışlarını analiz edebileceğini böylece kuruluşlardaki potansiyel tehditleri önceden öngörerek daha güvenli bir ortam yaratabileceğini belirtmiştir. Li vd. (2023) eğitim tesisleri iç mekanlar için tahliye sürecinde kişilerin sıkışıklık ve ezilme riskini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş Extreme Learning Machine (ELM)'ne dayalı bir acil durum tahliye risk değerlendirme modeli önermişlerdir. Araştırmanın sonucuna göre değerlendirilecek tahliye senaryoları için etkili ve hızlı bir risk değerlendirme modeli olabileceği belirtilmiştir. Chen vd. (2020), sanal gerçeklik ve derin öğrenmeye dayalı metro istasyonu binası tahliye tasarımının simülasyonu önermiştir.

Çalışmanın sonucuna göre ilgili birimler bu tür binaların tahliye tasarımı bu simülasyon sonuçlarına göre gerçek iyileştirme sağlayabilirler. Zehirli gaz sızıntısı durumlarında da tahliye planlaması önemli ve ölüm riskini azaltmak için önemlidir. Seo vd. (2022) yüksek doğruluk ve kısa hesaplama süresiyle dinamik gaz dağılımını tahmin ederek bireysel tahliyeler için en güvenilir rotayı belirleyen nicel bir risk değerlendirmesine dayalı bir tahliye rotası teklif sistemi önermiştir. Önerilen çerçeve, rüzgar hızı, rüzgar yönü, toksik gaz sızıntı oranı, tahliye edilenlerin kökeni, sığınak konumları, tahliye hızı ve sızıntı konumu gibi verilen girdi değişkenlerini kullanarak yol ağında tanımlanan kenarlardan oluşan optimum tahliye yolunu seçmektedir. Sriniketh vd. (2023) de yüksek binalarda acil bir durum sırasında insanları en yakın merdiven çıkışlarına götürmede otonom mobil robot için bir algoritma önermektedir. Önerilen algoritmanın performansı simüle edilmiş bir ortamda geleneksel algoritmalarla kıyaslayarak değerlendirilmiş ve önemli ölçüde daha iyi olduğu gösterilmiştir.

2.6. Kişisel Koruyucu Donanımlar (KKD)

Çalışan güvenliğinde önemli bir yeri olan KKD'ler baş, göz, ayak veya diğer vücut kısımlarını korumaya yardımcı olur. Kaza sonucu yaralanmanın etkisini belirleyen unsurlardan bir tanesi de tam giyilmemiş veya yanlış KKD olmasından dolayı ekipmanını doğru kullanmayan veya kullanmayan işçileri tespit etmek önemlidir (Iannizzotto vd., 2021). Endüstriyel Nesnelerin İnterneti (IIoT) ve yapay zekâ gibi uygulamalar, KKD'lerin çevreyi izleme, algılama ve risk tespiti gibi daha gelişmiş özelliklere sahip cihazlar olmasına imkan tanır (Campero-Jurado vd.,2020). Çalışma ortamı bu modeller tarafından sürekli olarak izlenir ve çalışanları ve yöneticilerini herhangi bir anormallik ve tehdit konusunda bilgilendirir. Lemos vd. (2024) geliştirdikleri nesnelerin interneti (IoT)'ne dayanan sistemde çalışanın yakasına takılan bir sunucu ile çalışanların ortamda maruz

kalabilecekleri toz, gürültü, ultraviyole radyasyon, uygun olmayan aydınlatma, sıcaklık ve nem gibi zararlı etkenleri tespit etmeyi amaçlamışlardır. Yapılan testlerden, sunucu özelliklerinin çalışmanın şu anki aşaması için uygun olduğu doğrulanmıştır. Balakreshnan vd. (2020), gözlere zarar verebilecek makinelerin yakınındayken çalışanın güvenliğini sağlamaya yönelik yapay zekâ özellikli kamera ile KKD uyumluluk algılama sistemi tasarlamışlardır. Cihazın düşük maliyette olması, erişilebilirliği ve ölçeklenebilirliği özellikleri ile bu tür ve benzer teknolojilerin benimsenmesinin önündeki zorlukları azaltmakta olduğu belirtilmiştir. Cabrejos & Roman-Gonzalez (2023), çalışmalarında YOLO (You Only Look Once) adı verilen bir sinir ağı aracılığıyla yapay zekâ kullanarak KKD kullanımının tespitini yapan bir sistem geliştirmeyi önermişlerdir. YOLO sinir ağının eğitiminde baret, eldiven veya güvenlik ayakkabısı gibi farklı şekillerde KKD kullanan çalışanların görüntüleri özel bir veri kümesi hazırlanmış ve yüksek oranda hassasiyet elde etmiştir.

3. İŞYERİNDE YAPAY ZEKÂ KAYNAKLI RİSKLER

İşyerlerinde yapay zekâ kaynaklı teknolojilerin kullanımı birtakım fiziksel, zihinsel psikososyal, ekonomik ve etik tehlike ve risklere neden olabilir (Steimers ve Schneider,2022; Bankins ve Formosa,2023). Cazzaniga vd. (2024) yapay zekâ ile üretkenliğin artabileceğini ancak düşük eğitim seviyesine sahip bireyler için bu teknolojinin bir risk unsuru olabileceğine değışmiştir. Ayrıca, rutin ve manuel işlerde çalışanlar, otomasyon nedeniyle iş güvencesi açısından dezavantajlı duruma düşerken, yaşlı çalışanların teknolojik değışimlere uyum sağlamada zorluk yaşayabilecekleri bunun da iş gücünden dışlanma durumuna sebep olabileceği belirtilmiştir. Bankins ve

Formosa (2023) yapay zekânın çalışanların bazıları için işi daha anlamlı hale getirme potansiyeline sahip olduğunu, bazı çalışanlar için ise yeni sıkıcı görevler yaratarak, çalışan özerkliğini kısıtlayarak işi daha az anlamlı hale getirebileceğini belirtmiştir. Steimers ve Schneider (2022), özellikle MÖ'ne dayalı yapay zekâ sistemlerinin güvenlik bütünlüğü için yeni zorluklar oluşturduğunu modellerin bir şartnameye dayalı olarak geliştirilmediğinde başlı başına bir risk kaynağı olarak kabul edilebileceğine değinmiştir. İşyerine yapay zekâ sistemi getirilmesi ile insan-makine-iş arasındaki iş bölümü ilişkisi değişebilir (Howard ve Schulte,2024). Yapay zekânın işyeri ve meslekleri temelden değiştirmesi, çalışan bireyde onun yerini alması korkularını besleyebilir bu da çalışanların işleriyle özdeşleşmelerini olumsuz etkileyebilir (Mirbabaie vd. 2022). Dolayısıyla becerisi gün geçtikçe gelişen yapay zekâ teknolojileri çalışanlarda işsiz kalma korkusuna neden olabilir (Howard ve Schulte,2024). Yapay zekâ ayrıca işyerlerinde yer aldıkça orada çalışanların kontrolünün azalmasına, insan ilişkilerinin azalmasına bununla birlikte çalışanların yalnızlaşmasına neden olabilir (Constantin vd.,2024). Bir makinenin yapay zekâyla donatılması çalışanın çalışma koşullarını değiştirebilir (Jarota,2023). İşyerindeki bir görevi diğer çalışan insanlarla paylaşmak yerine yapay zekâ destekli bir cobot ile paylaşmak işçileri travmatize edebilir (Howard ve Schulte,2024). Jarota (2023) yapay zekâ ile bağlantılı olarak, çalışanın ruh sağlığını etkileyebilecek psikososyal risklerin de göz ardı edilmemesi gerektiğini savunarak bu risklerin bilhassa işin doğası değişince işin sağlanmasında ortaya çıkan strese belirginleştiğine değinmiştir (Leka vd.,2015). Rodrigues (2020), yapay zeka teknolojilerinin kullanımının yoksul, engelli, kadın, yaşlı, çocuk, tecrübesiz gibi savunmasız grupları orantılı olmayan bir şekilde etkilediğini buna yönelik yapay zekanın teknik, sosyal, politik, düzenleyici (mevzuat gibi) ve ekonomik kırılanlıklarının iyileştirilmesi gerektiğine değinmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatür yapay zekânın özellikle insan merkezli olan uygulamalarının İSG’ni iyileştirme alanında köklü değişimler gerçekleştirme kapasitesine sahip olduğunu yansıtmaktadır. Tehlikelerin belirlenmesinde ve tehlikelerin risklere dönüşmeden ortadan kaldırılmasında, çalışanların iş kazasına maruz kalmadan tespitinde ve benzer şekilde meslek hastalıklarını önlemede ayrıca çalışan eğitimlerinin geleneksel modellere kıyasla daha etkin yönetilmesinde rol oynamaktadır (Constantin vd.,2024). Diğer yandan bu teknoloji, çalışma ortamına yönelik birtakım risk ve tehditleri de beraberinde getirmektedir (Jarota,2021). Teknolojik gelişmeler, işçilere yardımcı olurken işçiler arası rekabet ve işyerindeki sosyal barışın zedelenmesi gibi durumlara sebep olabilir (Jarota,2023). Yapay zekâ her ne kadar gelişmiş ve gelişmeye devam eden bir teknoloji olsa da insan değil, verilere göre sonuç çıkaran bir çalışma aracı olduğundan İSG açısından getirebileceği riskleri onu kullanmaya başlamadan belirlemek önemlidir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’ nun 2019 yılında yayınladığı raporda yapay zekâ, otomasyon, robotlar gibi teknolojilerin yeni işler yaratırken, bu geçiş aşamasında işlerini kaybedenlerin olabileceğini vurgulamış, bu tür teknolojilerin daha ziyade parlak bir gelecek oluşturması ve sosyal adalet, fırsat eşitliği, güvenlik gibi unsurların sağlanması için getirdiği fırsatların değerlendirilmesi gerektiğine değinilmiştir (ILO,2019).

İSG’de yapay zekâ teknolojisinin işyeri güvenliği ve çalışan refahını artırmada çok paydaşlı (politikacılar, işveren, çalışan ve yapay zekâ araştırmacıları) bir yönetim modeli oluşturulması ve iş birliği sağlanması ortak hedeflere ulaşmada etkili olacaktır. Böylece işyerleri ve tüm çalışanların yeni teknolojilere karşı kırılganlığının önüne geçilmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adem, A., Çakit, E., & Dağdeviren, M. (2020). Occupational health and safety risk assessment in the domain of Industry 4.0. *SN Applied Sciences*, 2(5). <https://doi.org/10.1007/s42452-020-2817-x>
- Andresen, S. L. (2002). John McCarthy: father of AI. *IEEE Intelligent Systems*, 17(5), 84-85.
- Arıcak, F., & Çağlarer, E. (2021). İş Güvenliği Eğitimlerinde Kullanılan Modellere Meta Analiz Yöntemle Bakış. *Pearson Journal*, 6(15), 482-490. <https://doi.org/10.46872/pj.395>
- Arıcak, F. (2023). İşyerlerinde Sağlık ve Güvenlik Performansını İyileştirmede Sanal Gerçeklik Uygulamaları: Literatür incelemesi. *ISPEC Uluslararası Sosyal Bilimler ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 7 (1), 107-116. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7770232>
- Arıcak F. (2023). Arkeolojik çalışmalarda risklerin farkındalığı. Serüven yayınevi.
- Arıcak, F., & Çağlarer, E. (2024). Bir Fabrika Mutfağı Örneği: Kapsamlı Risk Analizi ve İyileştirme Önerileri. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(5), 2244-2262. <https://doi.org/10.47495/okufbed.1421383>
- Balakreshnan, B., Richards, G., Nanda, G., Mao, H., Athinarayanan, R., & Zaccaria, J. (2020). PPE compliance detection using artificial intelligence in learning factories. *Procedia Manufacturing*. 45, 277-282. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2020.04.017>
- Banks, S., & Formosa, P. (2023). The Ethical Implications of Artificial Intelligence (AI) For Meaningful Work. *Journal of Business Ethics*, 1-16.

- Boğday Saygılı, B., & Güven, P. (2024). Moda Tasarımında Yapay Zekânın Kullanımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(92), 1698-1715. <https://doi.org/10.17755/esosder.1477707>
- Buczak, A. L., Wang, H. H., Darabi, H., & Jafari, M. A. (2001). Genetic algorithm convergence study for sensor network optimization. *Information Sciences*, 133(3-4), 267-282.
- Cabrejos, J., & Roman-Gonzalez, A. (2023). Artificial Intelligence System for Detecting the Use of Personal Protective Equipment. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*. <https://doi.org/10.14569/ijacsa.2023.0140561>.
- Cacicio, S. ve Riggs, R. (2023). Bridging resource gaps in adult education: The role of generative AI. *Adult Literacy Education*, 5(3), s. 80-86. <http://doi.org/10.35847/SCacicio.RRiggs.5.3.80>
- Campero-Jurado, I., Márquez-Sánchez, S., Quintanar-Gómez, J., Rodríguez, S., & Corchado, J. M. (2020). Smart helmet 5.0 for industrial internet of things using artificial intelligence. *Sensors*, 20(21), 6241. <https://doi.org/10.3390/s20216241>
- Castillo, C., Shahriari, M., Casarejos, F., & Arezes, P. (2023). Prioritization of leading operational indicators in occupational safety and health. *International journal of occupational safety and ergonomics*, 29(2), 806-814. <https://doi.org/10.1080/10803548.2022.2082693>
- Cazzaniga, M., Jaumotte, M. F., Li, L., Melina, M. G., Panton, A. J., Pizzinelli, C., Rockall, E., & Tavares, M. M. M. (2024). Gen-AI: Artificial intelligence and the future of work. *International Monetary Fund*. <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion->

Notes/Issues/2024/01/14/Gen-AI-Artificial-Intelligence-and-the-Future-of-Work-542379

- Chen, Y., Hu, S., Mao, H., Deng, W., & Gao, X. (2020). Application of the best evacuation model of deep learning in the design of public structures. *Image and Vision Computing*, 102, 103975. <https://doi.org/10.1016/j.imavis.2020.103975>
- Childre, F., & Rieth, L. K. (2000). The occupational health service: Staffing, facilities, and equipment. *AAOHN Journal*, 48(8), 395-405.
- Chirico, F., & Magnavita, N. (2024) Artificial intelligence in occupational health practice. *Advances in Medicine, Psychology, and Public Health*, 1(1), 3-5. <https://hal.science/hal-04568026v1>
- Constantin, A. S., Borda, C., Luchian, C., Bulboacă, E., Gheorghe, M., & Radu, C. (2024). Impact of Artificial Intelligence on Occupational Health and Safety. *Fiability & Durability / Fiabilitate Si Durabilitate*, 33(1), 218–227.
- Çağlarer, E., & Arıcak, F. (2023). Geçici Hayvan Bakımevleri İçin Hata Türleri ve Etkileri Analizi (FMEA) Örneği. *Journal of Anatolian Environmental and Animal Sciences*, 8(3), 313-321. <https://doi.org/10.35229/jaes.1308490>
- Çolakoğlu, A.A. (2020). Makine öğrenmesi algoritmaları ile Avrupa havalimanları analizi. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.Denizli
- Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., & Bressgott, T. (2020). How artificial intelligence will change the future of

marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48, 24-42.

El-Helaly M. (2024). Artificial Intelligence and Occupational Health and Safety, Benefits and Drawbacks. *La Medicina Del Lavoro | Work, Environment and Health*. 115(2). doi: 10.23749/mdl.v115i2.15835.

Ergin, B., L. Chao, E., & L. Hensaw, J. (2001). İşyerlerinde acil durumlar ve tahliyeler nasıl planlanır? *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 2(8), 40-44.

Gökçe Ş., Zorluer İ. (2022). İnşaat sektöründeki iş kazalarının hata ağacı analizi ile değerlendirilmesi. *Teknik Dergi* . 33(6): 12817-12846.

Guo, S. Y., Ding, L. Y., Luo, H. B., Jiang, X. Y. (2016). A Big-Data-based platform of workers' behavior: Observations from the field. *Accident Analysis & Prevention*, 93, 299–309. <https://doi.org/10.1016/j.aap.2015.09.024>

Howard J. (2019). Artificial intelligence: Implications for the future of work. *Am. J. Ind. Med.* 62:917–926. <https://doi.org/10.1002/ajim.23037>

Howard J, Schulte P. (2024). Managing workplace AI risks and the future of work. *Am J Ind Med.* 67(11):980-993. <https://doi.org/10.1002/ajim.23653>

Huang, T., Y., Li, S., Ran, J., Xu, Y., Asakawa, T., & Lu, H. (2023). Effectiveness of an artificial intelligence-based training and monitoring system in prevention of nosocomial infections: A pilot study of hospital-based data. *Drug discoveries & therapeutics*.17(5),351-356. <https://doi.org/10.5582/ddt.2023.01068>.

Iannizzotto, G., Bello, L. L., & Patti, G. (2021). Personal Protection Equipment detection system for embedded

- devices based on DNN and Fuzzy Logic. *Expert Systems with Applications*, 184, 115447.
- ILO (International Labour Organization). (2019). Global commission on the future of work: Work for a brighter future. Erişim Tarihi:7/02/2025
- Jarota, M. (2021). Artificial intelligence and robotisation in the EU - should we change OHS law? *J Occup Med Toxicol*. 5;16(1):18. <https://doi.org/10.1186/s12995-021-00301-7>
- Jarota, M. (2023). Artificial intelligence in the work process. A reflection on the proposed European Union regulations on artificial intelligence from an occupational health and safety perspective. *Computer Law & Security Review*, 49, 105825. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2023.105825>
- Kononenko, I. (2001). Machine learning for medical diagnosis: history, state of the art and perspective. *Artificial Intelligence in medicine*, 23(1), 89-109. [https://doi.org/10.1016/S0933-3657\(01\)00077-X](https://doi.org/10.1016/S0933-3657(01)00077-X)
- Köseoğlu, P., & Doğusan, F. (2001). SSK İstanbul Meslek Hastalıkları Hastanesinde deri ve kundura işkolu çalışanlarında mesleki işitme kaybı değerlendirmesi. *TTB Mesleki Sağlık Ve Güvenlik Dergisi*, 2(6), 22-25.
- Kumar, N., Gupta, R., Gupta, S. (2020). Whole Slide Imaging (WSI) in Pathology: Current Perspectives and Future Directions. *J. Digit. Imaging*. 33 , 1034–1040.<https://doi.org/10.1007/s10278-020-00351-z>
- Lee, I., & Shin, Y. (2020). Machine learning for enterprises: Applications, algorithm selection, and challenges. *Business Horizons*, 63, 157-170. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2019.10.005>.
- Leka, S., Jain, A., Iavicoli, S., Vartia, M., & Ertel, M. (2011). The role of policy for the management of psychosocial

- risks at the workplace in the European Union. *Safety Science*, 49(4), 558-564.
<https://doi.org/10.1016/j.ssci.2010.02.002>
- Lemos, J., Gaspar, P.D., & Lima, T. M. (2022). Individual Environmental Risk Assessment and Management in Industry 4.0: An IoT-Based Model. *Applied System Innovation*. 5(5):88. <https://doi.org/10.3390/asi5050088>
- Li, S., Ma, H., Zhang, Y., Wang, S., Guo, R., He, W., Xu, J., & Xie, Z. (2023). Emergency evacuation risk assessment method for educational buildings based on improved extreme learning machine. *Reliability Engineering & System Safety*, 238, 109454.
<https://doi.org/10.1016/j.ress.2023.109454>
- Li, P., Wu, F., Xue, S., & Guo, L. (2023). Study on the Interaction Behaviors Identification of Construction Workers Based on ST-GCN and YOLO. *Sensors* (Basel, Switzerland), 23(14). <https://doi.org/10.3390/s23146318>
- Lingard, H., & Rowlinson, S. (2005). *Occupational Health and Safety in Construction Project Management* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203507919>
- Mann, M., & Smith, M. (2017). Automated facial recognition technology: Recent developments and approaches to oversight. *University of New South Wales Law Journal*, 40(1), 121-145. <https://doi.org/10.53637/KAVV4291>
- Maslej N, Fattorini L, Perrault R, Parli V, Reuel A, Brynjolfsson E, Etchemendy J, Ligett K, Lyons T, Manyika J, Niebles JC, Shoham Y, Wald R,& Clark J.(2024). "The AI Index 2024 Annual Report," AI Index Steering Committee, Institute for Human-Centered AI, Stanford University, Stanford, CA, April 2024.
<https://aiindex.stanford.edu/wp->

content/uploads/2024/04/HAI_2024_AI-Index-Report.pdf

- Matyga, A. W., Chelala, L., & Chung, J. H. (2023). Occupational Lung Diseases: Spectrum of Common Imaging Manifestations. *Korean journal of radiology*, 24(8), 795–806. <https://doi.org/10.3348/kjr.2023.0274>
- Mirbabaie, M., Brünker, F., Möllmann Frick, N.R.J. et al. The rise of artificial intelligence – understanding the AI identity threat at the workplace. *Electron Markets* 32, 73–99 (2022). <https://doi.org/10.1007/s12525-021-00496-x>
- Nafea, I. (2018). Machine Learning in Educational Technology. Machine Learning - Advanced Techniques and Emerging Applications. <https://doi.org/10.5772/INTECHOPEN.72906>.
- Nişancı, Z. N., & Demirören, J. (2020). Davranış odaklı iş güvenliği uygulamalarının iş güvenliği kültürüne etkisi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 15, 21-39. <https://doi.org/10.19168/jyasar.653821>
- Pishgar, M., Karim, F., Majumdar, S., & Darabi, H. (2018). Pathological voice classification using mel-cepstrum vectors and support vector machine. In: 2018 IEEE International Conference on Big Data (Big Data). pp. 5267–71. <https://doi.org/10.1109/BigData.2018.8622208>.
- Pishgar M, Issa SF, Sietsema M, Pratap P, Darabi H.(2021). REDECA: A Novel Framework to Review Artificial Intelligence and Its Applications in Occupational Safety and Health. *Int J Environ Res Public Health*. 18(13):6705. <https://doi.org/10.3390/ijerph18136705>

- Ravisankaraiah, Y., Kumar, P. A., Saivikthithreddy, M., Surya, P., & Swamy, P. P. (2024). Artificial intelligence approach for fire detection from images: an application of ai-enabled surveillance camera. *International Journal of Computer Networks and Wireless Communications (IJCNCW)*. 14(2).290-310. ISSN: 2250-3501
- Rhoads, D. D. (2020). Computer vision and artificial intelligence are emerging diagnostic tools for the clinical microbiologist. *Journal of Clinical Microbiology*, 58(6), 10-1128. <https://doi.org/10.1128/jcm.00511-20>
- Rodrigues, R. (2020). Legal and human rights issues of AI: Gaps, challenges and vulnerabilities. *Journal of Responsible Technology*, 4, 100005. <https://doi.org/10.1016/j.jrt.2020.100005>
- Rukmini, P. G., Hegde, R. B., Basavarajappa, B. K., Bhat, A. K., Pujari, A. N., Gargiulo, G. D., Gunawardana, U., Jan, T., & Naik, G. R. (2024). Recent Innovations in Footwear and the Role of Smart Footwear in Healthcare—A Survey. *Sensors*, 24(13), 4301. <https://doi.org/10.3390/s24134301>
- Sawicki, G. S., Beck, O. N., Kang, I., & Young, A. J. (2020). The exoskeleton expansion: improving walking and running economy. *Journal of neuroengineering and rehabilitation*, 17, 1-9. <https://doi.org/10.1186/s12984-020-00663-9>
- Seo, S. K., Yoon, Y. G., Lee, J. S., Na, J., & Lee, C. J. (2022). Deep neural network-based optimization framework for safety evacuation route during toxic gas leak incidents. *Reliability Engineering & System Safety*, 218, 108102. <https://doi.org/10.1016/j.res.2021.108102>

- Shah, I.A., & Mishra, S. (2024). Artificial intelligence in advancing occupational health and safety: an encapsulation of developments. *J. Occup. Health*. 66(1). <https://doi.org/10.1093/joccuh/uiad017>
- Sohrabi MS, Khotanlou H, Heidarimoghadam R, Mohammadfam I, Babamiri M, & Soltanian AR. (2024). Modeling the Impact of Ergonomic Interventions and Occupational Factors on Work-Related Musculoskeletal Disorders in the Neck of Office Workers with Machine Learning Methods. *J Res Health Sci*. 24(3),57-62. <https://doi.org/10.34172/jrhs.2024.158>
- Soyhan, İ., Gurel, S., & Tekin, S. A. (2021). Yapay Zekâ Tabanlı Görüntü İşleme Tekniklerinin İnsansız Hava Araçları Üzerinde Uygulamaları. *Avrupa Bilim Ve Teknoloji Dergisi*(24), 469-473. <https://doi.org/10.31590/ejosat.903181>
- Sriniketh, K., Le, A. V., Mohan, R. E., Sheu, B. J., Tung, V. D., Van Duc, P., & Vu, M. B. (2023). Robot-aided human evacuation optimal path planning for fire drill in buildings. *Journal of Building Engineering*, 72, 106512. <https://doi.org/10.1016/j.jobbe.2023.106512>
- Steimers, A., & Schneider, M. (2022). Sources of Risk of AI Systems. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(6), 3641. <https://doi.org/10.3390/ijerph19063641>
- Sur U., Bingöl N., Şahin O. (2022). Bir sıcak iş kazasının olayları ve nedensel faktörler analizi ile araştırılması ve balık kılçığı diyagramı ile kök sebeplerinin bulunması: Dupont Tedlar üretim tesisi örneği. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 37(4): 863–874. <https://doi.org/10.21605/cukurovaumfd.1230782>

- Tamascelli N, Campari A, Parhizkar T, Paltrinieri N. (2024). Artificial intelligence for safety and reliability: a descriptive, bibliometric, and interpretative review on machine learning. *J Loss Prev Process Ind.* 90:105343. <https://doi.org/10.1016/j.jlp.2024.105343>
- Taşdemir O., Çetinyokuş S. (2023). Kimyasal depolama tesisinde risk analizi: bağımsız koruma katmanlarının etkisi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* , 39(1): 497-508. <https://doi.org/10.17341/gazimmfd.1118503>
- Trivedi, P., & Alqahtani, F. (2024). The advancement of Artificial Intelligence (AI) in Occupational Health and Safety (OHS) across high-risk industries. *Journal of Infrastructure, Policy and Development.* 8(10): 1-26. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i10.6889>
- Turing, A. M. (1995). Lecture to the london mathematical society on 20 february 1947. *Md Computing*, 12, 390-390.
- Uppala, S. (2023). A review of the Literature on artificial Intelligence in Dentistry. *IJCBS*, 23(3): 129-133 ISSN 2226-9614
- Williams, N. (2023) Artificial Intelligence in Occupational Health, *Occupational Medicine*, 73(7), 449, <https://doi.org/10.1093/occmed/kqad040>
- Yazdi, M., Zarei, E., Adumene, S., & Beheshti, A. (2024). Navigating the Power of Artificial Intelligence in Risk Management: A Comparative Analysis. *Safety*, 10(2), 42. <https://doi.org/10.3390/safety10020042>
- Yazıcı M. (2019). *İş sağlığı ve güvenliğinde risk yönetimi*. Beta Yayınları

SOSYAL POLİTİKANIN ODAĞINDA ÇALIŞMA YAŞAMINDA ÖZEL OLARAK KORUNMASI GEREKEN GRUPLAR

Ceylan YILMAZ ADİL¹

1. GİRİŞ

Özel olarak korunması gereken gruplar kavramını açıklamak, bu terimin içerisinde kimlerin dahil olduğunu ifade etmek zordur. Akademik kaynaklarda bu konuda bir mutabakat sağlandığı söylenememektedir. Buna ek olarak kavram konusunda da bir uyum sağlanabilmiş değildir. Özel olarak korunması gereken gruplar kavramı yerine araştırmalarda (sosyal) risk grupları, handikaplı, dezavantajlı gruplar gibi çeşitli tanımlar kullanıldığı görülmektedir. Özel olarak korunması gereken gruplar kavramı ile genellikle toplumun büyük bir kesimine göre daha zayıf konumda yer alan, bakıma ve korunmaya ihtiyaç duyan, istihdam, eğitim, siyaset, sağlık gibi yaşamın birçok alanlarına dahil olmakta güçlük çeken, sahip oldukları dezavantajlar sebebiyle toplumdan dışlanma ve ayrımcılığa uğrama riski taşıyan gruplar anlaşılmaktadır (Tokol, 2018, s. 174). Dışlanma ve ayrımcılığın önlenmesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması, yalnızca bireyler açısından değil, aynı zamanda tüm toplum için son derece önemli bir konudur. Bu süreçler, bireylerin kendilerini değerli hissetmelerini ve topluma aktif bir şekilde katılmalarını sağlarken, aynı zamanda sosyal uyum ve dayanışmayı da güçlendirir (Yılmaz Adil, 2025, s. 149).

¹ Öğr. Gör. Artvin Çoruh Üniversitesi, Şavşat MYO, Hukuk-Sosyal Güvenlik, Artvin, ceylanyilmaz@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5376-2602.

Günümüzde de geçmişte olduğu gibi özel olarak korunması gereken gruplar çalışma yaşamına girişte birçok engellerle karşılaşabilmektedir. Engelliler başta olmak üzere yaşlılar, kadınlar, eski hükümlüler, göçmenler ve çocuklar gibi eğitim, sosyal güvenlik, sağlık, çalışma gibi olanaklara ulaşmada zorluk yaşayabilenler dezavantajlı gruplar içinde yer almaktadır. Dezavantaj, zaman zaman işgücü pazarının talep ettiği bilgi ve yeterlilikten yoksun olmaktan kaynaklanabildiği gibi bazen de toplumsal değerler sisteminden veya fiziksel engellerden kaynaklanabilmektedir. Dezavantaj olarak adlandırılan bu değişkenler her bir ülkede farklılıklar gösterebilmektedir (Ertürkmen, 2023, s. 390).

Yaşamlarını bir şekilde idame ettirebilmek için çalışmak mecburiyetinde olan kişiler çalışma ortamı kapsamında, karşı karşıya kalabildikleri pek çok risk bulunmaktadır. Anayasa’da bireylerin maruz kaldıkları bu risklere karşı korunmaları nedeniyle yönetmelikte detaylı düzenlemeler bulunmaktadır. Söz konusu düzenlemeler yalnızca işçi ile işveren arasında olan bir ilişki doğurmaktan daha çok, devletin de aralarında olduğu üç katmanlı bir yapı şeklinde kendini göstermektedir. İş sağlığı güvenliğinin aktörlerinden birisi de devlettir. Devletin aktör olarak yer alışı iş sağlığı ve güvenliğini sadece özel hukuk ile sınırlamamış kamu hukuku özelliği de yüklemiştir. Bu bağlamda devletin sorumluluğu daha çok denetleyici ve düzenleyici olmaktadır (Şen & Tunç, 2017, s. 570).

Dezavantajlı gruplar devletin denetleyici ve düzenleyici rolüne en fazla gereksinim duyan gruplardan meydana gelmektedir. Bu gruplar başta işe başlamak üzere istihdam aşamasında da güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Dezavantajlı grupların sorunları zaman zaman fiziksel, zihinsel ve duygusal engellerden, zaman zaman eğitime ulaşmadaki engellerin, zaman zaman ise sosyal sistemlerin kendisinden doğabilmektedir. İş hayatı boyunca karşılaşılan güçlükler dezavantajlı gruplar süreç

içerisinde zorunlu olarak ya da kendi istekleriyle istihdam dışına çıkarabilmektedir. Bu aşamada bu grupların çalışma hayatına dahil olmasını sağlayacak tedbirler alınması onların topluma kazandırılmaları ve en üst düzeyde potansiyellerini göstermeleri açısından önemlidir. İş sağlığı ve güvenliği önlemleri de bu aşamada faaliyete geçmekte ve sadece bu kişilerin fiziksel açıdan çalışma ortamına uyumlu kılmak değil psikolojik ve sosyal açıdan da çalışma düzenine uyumunu gerçekleştirmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE ÖZEL OLARAK KORUNMASI GEREKEN GRUPLAR

2.1. Kadınlar

Sanayi devrimiyle ortaya çıkan fabrika sistemi, işçi sınıfının ortaya çıkmasına neden olmuş ve kadınlar, bu dönemde ücretli işçi olarak çalışma hayatına dahil olmuşlardır. Bu süreçte, üretim faaliyetlerinin belirli merkezlerde toplanması ve ölçek olarak büyümesiyle birlikte ortaya çıkan daha yoğun rekabet ortamında, işletmelerin maliyetlerini düşürme amacıyla ucuz kadın emeğinin kullanılmasını sağlamıştır. Öte yandan, 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan savaşlar sonucunda, özellikle Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan erkeklerin. iş hayatından mecburi geri çekilmesi, kadınların istihdam oranını önemli ölçüde artırmıştır. 1980'lerin başlarından itibaren, küreselleşmenin hızlanması, gelişmiş teknolojilerin üretim süreçlerine dahil edilmesi, yeni iş alanlarının ortaya çıkması, çalışma düzeninde esnek modellerinin benimsenmesi ve kadınların daha rahat çalışabileceği hizmet sektörünün genişlemesi, kadınların işgücünde yer alma oranlarında bariz bir şekilde artış sağlamıştır (Altan, 2004, s. 14).

2.2. Çocuklar-Gençler

Çalışma yaşamında çocuklar ile gençlerin korunması hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki belgelerde kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Uluslararası belgeler ve yasalar, en az çalışma yaşı, çocuklar ve gençlerin çalışabileceği işler, çalışma ve ara dinlenme zamanları ile sağlık koruma önlemleri gibi konuları kapsamaktadır. Ayrıca, bu düzenlemeler, çocukların ve gençlerin eğitim haklarını güvence altına alırken, iş yerlerinde maruz kalabilecekleri şiddet, taciz ve sömürüye karşı da koruma sağlamaktadır (Tandoğan, 2006, s. 60-80).

Türkiye, 1995 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onaylayarak, Avrupa Birliği ile uyum süreci çerçevesinde çocuk haklarıyla ilgili çeşitli yasal ve idari düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Bu düzenlemeler, erken yaşta evlilikler, çalışan ve sokakta yaşayan çocuklar gibi kırılgan gruplara yönelik artan bir farkındalık yaratmıştır. Özellikle Suriye'deki çatışmalardan kaçan mülteci çocuklar, Türkiye'nin gündeminde önemli bir yer edinmiştir. Ayrıyeten Türkiye, Birleşmiş Milletler çatısı altında oluşturulan Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek olarak, çeşitli protokolleri de onaylayarak uygulamaya almıştır. Bunun yanı sıra, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından hazırlanan 138 ve 182 numaralı Çocuk İstihdamı Sözleşmeleri de kabul edilmiştir (İNSANMER, 2025).

Çocuklar ve gençler, sahip oldukları dinamizm ve enerji ile işgücü piyasasında öne çıkmaktadır. Özellikle fiziksel iş gücü gerektiren alanlarda, düşük ücretle çalışma konusundaki kabulleri, onları belirgin hale getirmiştir. Yetişkin olmayanların iş hayatına katılımları, kimi zaman uluslararası boyutlara ulaşarak 'yabancı çocuk işçiliği' ve 'insan (çocuk) ticareti' gibi meseleleri gündeme getirmektedir. Çocuk ve genç işçilerin çalışma yaşamındaki durumları doğrudan suç kapsamına girmese de modern kölelik, cinsel istismar veya organlarının yasadışı

kullanımı gibi olumsuz uygulamalara maruz kalma riski söz konusudur. Ayrıca, cinsel taciz gibi eylemlere hedef olma ihtimali de bulunmaktadır (Tandoğan, 2006, s. 15-16).

2.3. Yaşlılar

Fizyolojik açıdan bazı özelliklerin zaman zaman kaybolma süreci yaşlanma olarak tanımlanmaktadır. Toplumun özelliklerine göre yaşlı bireylerin, yaşadıkları fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel problemler farklılıklar gösterebilmektedir. Bireyden bireye çeşitlilik ortaya koysa da bu problemler yaygın açıdan birbirleriyle ilişkili olabilmektedir. Bu bağlamda yaşlı bireyleri anlamak ve yaşlı bireylerin problemlerinin çözülmesi için disiplinlerin bir arada çalışmasını zorunlu hale getirmektedir (Yıldırım, 2021, s. 1890).

Yaşlı iş görenlerin diyabetesmellitus, hipertansiyon, görme, işitme, koroner kalp hastalığı gibi birçok fizyolojik hareket yeteneği ve işlevlerinde zayıflama gibi farklı sağlık problemleri olabilmektedir. Bu sonuç hem iş görenin kendisinin yanı sıra aynı ortamda çalıştığı diğer iş görenler açısından da güvenlik zafiyeti oluşturabilir (Güler, 2015, s. 129).

Dünyada ve ülkemizde yaşlı bireyler açısından uygulanan sosyal politikalarda akla ilk gelen “emeklilik sistemleri” olmaktadır. Bir diğeri ise sosyal dışlanma ve ayrımcılık gibi sorunları engellemeye yönelik sosyal politikalar akla gelmektedir. Bunların dışında yaşlı bireylere yönelik sunulan sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler sosyal politikanın temel adımlarını meydana getirmektedir (Taşçı, 2010, s. 183).

Yaşlılara yönelik geliştirilecek politikalar, sosyal politika alanında en kritik meselelerden birini oluşturmaktadır. Dünya genelinde yaşlı nüfusun artışı, sosyal politika alanlarında yaşlılara daha fazla önem verilmesi gerektiğini göstermektedir. Yaşlılık dönemi, insanların yaşamında kaçınılmaz bir süreçtir ve bu dönemin kendine has bazı özellikleriyle yüzleşmeden geçmek

mümkün değil gibi görülmektedir. Bu noktada, yaşlıların yemek yemesi, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, alışveriş yapması, toplumsal etkileşimde bulunması, sokağa çıkması ve yürüyebilmesi gibi konularda desteklenmesi oldukça önemlidir. Yaşlılara yönelik sosyal politikalar, bu destekleme sürecinin somut “sosyal” boyutu olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede, sosyal hizmetler, bakım hizmetleri, sosyal yardımlar ve çeşitli emeklilik sistemleri aracılığıyla yaşlılar için sosyal politikalar oluşturulmakta ve hayata geçirilmektedir (Tuncel & Uzun, 2019, s. 314).

2.4. Engelliler

1980 yılında dünya sağlık örgütü tarafından yapılan engellilik tanımında “bir insanda sağlık açısından normal kabul edilecek yetkinlik ve becerilerin akranlarına nazaran eksik ya da kısıtlı olması” şeklinde ifade edilmiştir (World Health Organization, 2025, s. 143). Gündelik yaşamda birbirlerinin yerine kullanılan “özürlü, sakat ve engelli” tanımları gerçekte farklı anlamlar belirtmektedir. Bu tanımların kapsadığı insanların fiziksel, zihinsel ve ruhsal bakımdan sağlıklı insanlardan farklı olduklarını göstermekle birlikte farklı tanımlamalar sağlıklı olmayan kişilerin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmaktadır (Tiyek, 2014, s. 103).

Tiyek (2014), engelli heyet raporlarıyla ilgili işlemlerin usul ve esaslarını düzenleyen yönetmeliğe dayanarak, yedi farklı engelli grubunun bulunduğunu belirtmektedir. Bu gruplar şunlardır:

1. Ortopedik engelli bireyler, kas ve iskelet sistemlerinde çeşitli yetersizlikler, eksiklikler veya işlev kayıpları yaşayan kişilerdir. Bu grup, kol, ayak, bacak, parmak ve omurga gibi bölgelerde kısıklık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas zayıflığı ve kemik hastalıkları bulunanları

içermektedir. Ayrıca, felçli ve spastik bireyler de bu tanıma dahildir.

2. Görme engelli bireyler, tek ya da iki gözde tam veya kısmi görme kaybı ya da bozukluğu yaşayanlardır. Bu tanım, görme kaybı nedeniyle göz protezi kullananlar ile renk körlüğü veya gece körlüğü (tavuk karası) yaşayanları da kapsamaktadır.

3. İşitme Engelli: Sesleri algılama yeteneği tek ya da her iki kulağında tamamen veya kısmen azalmış bireylerdir. Bu tanım, işitme cihazı kullanan kişileri de içermektedir.

4. Zihinsel Engelli: Farklı seviyelerde zihinsel yetersizlik yaşayan, zekâ geriliği (mental retardasyon) bulunan ve Down Sendromu olan bireyler.

5. Dil ve konuşma engelli bireyler, çeşitli nedenlerden dolayı konuşma yetisini kaybetmiş veya konuşma hızında, akıcılığında ve ifadesinde zorluklar yaşayan kişilerdir. Bu grup, ses bozuklukları yaşayan, işitmesine rağmen konuşma güçlüğü çeken, gırtlığı alınmış olan, konuşmak için yardımcı cihazlara ihtiyaç duyan, kekemelik, afazi gibi durumlarla karşılaşan ya da dil, dudak, damak ve çene yapısında bozukluklar bulunan bireyleri kapsamaktadır.

6. Süreğen Hastalıklı Engelli: Bu terim, bireylerin çalışma yeteneklerini ve günlük işlevlerini kısıtlayan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklara sahip olan kişileri tanımlar. Bu hastalıklar arasında kan, kalp-damar, sindirim, solunum, idrar yolları, cilt ve deri, endokrin, metabolik ve sinir sistemi hastalıkları ile kanser ve HIV virüsü taşıyan bireyler yer almaktadır.

7. Ruhsal ve Duygusal Engelli Bireyler: Duygu, düşünce ve davranışlarındaki alışılmadık örüntüler nedeniyle gündelik yaşam aktivitelerini sürdürmekte ve sosyal ilişkilerini sürdürmekte güçlük çeken kişiler.

2.5. Eski Hükümlüler

Sosyal çevrede var olan insanları belirli bir düzene dahil etmek, toplumsal huzur ve refahı mümkün kılmak için çok sayıda kanuni müeyyide vardır. Toplumun tersine eylemler kanun huzurunda suç olarak tanımlanmaktadır. Kanunun suç olarak göz önünde bulundurduğu eylemleri işleyenlere uygulanan müeyyidelerin birisi de özgürlüğü bağlayıcı cezalardır. Yapmış olduğu herhangi bir suçtan sebebiyle kişinin hakkında mahkûmiyet kararı nihai hale gelerek özgürlüğü bağlayıcı cezaya çarptırılanlar “hükümlü” olarak tanımlanmaktadır. Eski hükümlü hakkında bir tanımlama yapmak gerekirse kapsam ve bütünlük anlamında, cezasını tamamlayıp ceza infaz kurumundan çıkan ve hükümlülük durumu ortadan kalkan kişilerdir (Altan, 1980, s. 1).

Ülkemizde eski hükümlülere nitelik sağlamaya yönelik eğitim planları ile eski hükümlülerin çalışma ortamında korunmalarını sağlayan düzenlemeler yetersiz kalmaktadır. Günümüzde, 4857 sayılı İş Kanunu’nun 30. maddesi uyarınca yalnızca kamu sektöründe, terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yararlananlar ve eski hükümlüler için %2 oranında istihdam zorunluluğu bulunmaktadır. Bu düzenleme, %2’lik eski hükümlü kotasının yalnızca eski hükümlüler için değil, terör nedeniyle malul sayılmayacak şekilde yararlanan kişilerle birlikte kullanılmasını öngörmektedir. 30. maddede, kamu işverenlerinin istihdam edecekleri işçileri İŞKUR aracılığıyla temin etmeleri beklenmektedir. Bu işçilerin nitelikleri, hangi işlerde çalışabilecekleri, işyerlerinde genel kurallar dışında tabi olacakları özel çalışma koşulları ve mesleki yönlendirmeleri, ilgili yönetmelik hükümleri çerçevesinde düzenlenmektedir (Tokol, 2018, s. 187).

2.6. Göçmenler

Ülkemizde göç yasal olsun veya olmasın her geçen gün artmaktadır. Bu göçlerin birçoğu genç yaşlarda olduğundan

dolayı göçmen iş görenlerin çalışma yaşamındaki riskleri daha da endişe verici hale getirmektedir. Tehlikeli branşlarda çalışan işverenler mesleki kazalar ve iş hastalıkları açısından yüksek risk altındadır. Hiçbir işçinin ülkemizin yasalarında özel yönergeler gerektiren gruplarda göç konusunda bir geçmişi olmasa da Avrupa Parlamentosu iç politika ve sosyal sektörünün iç siyasi ve sosyal sektörünün departmanları, Avrupa parlamentosu iç politika ve sosyal sektörünün sosyal sektörü bu grubun çalışanlarının özel politikalarının gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Göçmen işçilerin genellikle fiziksel emek gerektiren işlerde çalıştığı bilinmektedir. Bu işçilerin karşılaştığı sağlık riskleri üç ana grupta toplanabilir: İlk olarak, kendi ülkelerinde maruz kaldıkları sağlık sorunları (örneğin parazit hastalıkları gibi); ikinci olarak, göç ettikleri ülkede karşılaştıkları ancak bağışıklık sistemlerinin henüz alışık olmadığı hastalıklar ve son olarak, yeni bir ortama uyum sağlama sürecinde ortaya çıkan fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar (Güler, 2015, s. 131).

Göçmenlerin korunmasına yönelik olarak birçok uluslararası örgüt tarafından çeşitli programlar ve sözleşmeler geliştirilmiştir. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler belgeleri arasında şu unsurlar bulunmaktadır: Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın "Amaçları ve İlkeleri" başlıklı 1. bölümünün 3. maddesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 13/1. ve 23. maddeleri ile birlikte, 28 Temmuz 1951'de imzalanan Mültecilerin Hukuki Statüsü Hakkında Cenevre Sözleşmesi ve bu sözleşmenin 1967 Protokolü'nü, 6 Haziran 1960'ta yürürlüğe giren Vatansızların Statüsüne Dair Sözleşmeyi ve 18 Kasım 1990 tarihli Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşmeyi kapsamaktadır (Alpar, 2000, s. 2)

ILO'nun önemli belgeleri arasında, 5 Haziran 1926'da kabul edilen 21 sayılı Sözleşme, Göçmen Taşıyan Gemilerin Denetimi Hakkında yer almaktadır. Ayrıca, 22 Haziran 1935'te kabul edilen 48 sayılı Sözleşme, Göçmenlerin Emeklilik

Hakkının Korunması ile ilgilidir. Son olarak, 1 Temmuz 1949'da kabul edilen 97 sayılı Sözleşme ise İstihdam Amacıyla Göçmenlerin Korunması konusunu ele almaktadır (Akıntürk, 2007, s. 189).

KAYNAKÇA

- Akıntürk, E. (2007). Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçilere İlişkin Sözleşmesi”, . *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. Cilt 9, Sayı 2, ss.1-26.
- Alpar, B. (2000). Göçmen İşçilere İlişkin 97 Sayılı ve 143 Sayılı ILO Sözleşmeleri İle İlgili Çalışma Mevzuatı. *Kamu İş Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, s. 2.
- Altan, Z. Ö. (1980). *Eski Hükümlülerin Çalıştırılmasında Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması- Eskişehir İktisadi Ticari İlimler Akademisi Dergisi* 16, no.1 :, 322-356.
- Altan, Z. Ö. (2004). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aydınlı, İ. (2004). *İşverenin sosyal temas ve iş ilişkisinden doğan edimden bağımsız koruma yükümlülükleri ve sonuçları*. Ankara.
- Ertürkmen, G. (2023). Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar Ve İstihdam . *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 388-411.
- Güler, Z. (2015). Özel Politika Gerektiren Grupların İş Yaşamındaki Sağlık Ve Güvenlik Riskleri İle Kontrol Tedbirleri. *Çalışma Dünyası Dergisi* , s. 117-134.
- İNSANMER. (2025, 05 05). *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi: https://www.insamer.com/tr/dunyada-ve-turkiyede-cocuk-cocukların-güncel-durumuna-iliskin-kuresel-bir-değerlendirme.html#_edn35 adresinden alındı
- Şen, M., & Tunç, Y. E. (2017). Türkiye’de Çalışma Yaşamında Özel Grupların İş Sağlığı Ve Güvenliği Kapsamında Değerlendirilmesi . *Emek ve Toplum*, 569-596.

- Tandoğan, A. (2006).). Çocuk ve Gençlerin Korunması . *Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- Taşçı, F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, 175-202.
- Tiyek, R. (2014). Yerel Sosyal Politika Bağlamında “İş’te Engel Yok Projesi. *Sosyal Siyaset Konferansları / Journal of Social Policy Conferences* (s. 102-126). Sosyal Siyaset Konferansları .
- Tokol, A. (2018). Özel Olarak Korunması Gereken Gruplar (Dezavantajlı Gruplar). *Sosyal Politika* (s. 174). içinde Eskişehir: T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3317 .
- Tuncel, G., & Uzun, H. (2019). Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme. s. 309-334.
- World Health Organization. (2025, 05 05). *World Health Organization*. World Health Organization: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf adresinden alındı
- Yıldırım, A. (2021). Sosyal Politika Kapsamında Türkiye’de Yaşlanmaya İlişkin Ulusal Düzeydeki Düzenlemeler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* , s. 1890-1909.
- Yılmaz Adil, C. (2025). Sosyal Dışlanmanın Sosyal Politikalara Etkilerinin İncelenmesi. *Sosyal Politika Alanında Güncel Araştırmalar- IV* (s. 149). içinde Konya: Eğitim Yayınevi.

GÖÇMEN KADINLARIN GÖZÜNDEN TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ¹

Gazal AYDOĞDU²

Mustafa KILINÇ³

Azime ARISOY⁴

1. GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde toplumlar göç hareketlerine tanık olmuşlardır. Savaş, kıtlık, doğal afetler insanları göç etmeye iten faktörler arasındadır. Göç hareketleri bireysel olduğu kadar savaş kıtlık ve doğal afetler nedeniyle kitlesel de olabilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) Dünya Göç Raporu'nda doğdukları ülkeden başka bir ülkede yaşadıkları tahmin edilen bireylerin sayısı 272 milyon olarak belirtilmiştir (IOM, 2020). Türkiye coğrafi konumu itibarıyla tarih boyunca birçok göç hareketine ev sahipliği yapmak durumunda kalmıştır. 2011 yılında yaşanan Suriye krizi ile birlikte kitlesel bir göçle karşı karşıya kalan Türkiye sınır şehirlerine sığınan Suriyeli göçmenleri kabul etmek durumunda kalmıştır. Türkiye'de

¹ Bu çalışma, Gazal Aydoğdu tarafından Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Çalışmaları Anabilim Dalı'nda, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kılınç ve Doç. Dr. Azime Arisoy danışmanlığında hazırlanmış olan "Göçmen Kadınların Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Algıları: Şanlıurfa Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir (Burdur, 2025).

² Sosyal Hizmet Uzmanı ve Sosyolog, gazalaydogdu142@gmailcom ORCID: 0009-0004-3390-2999.

³ Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, mkilinc@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002- 2759-4916.

⁴ Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Çavdır MYO, azimearisoy@mehmetakif.edu.tr, 0000-0002-7136-558X.

yaşayan Suriyeliler 'in sayısı yaklaşık 3.6 milyondur. Geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyeli sayısı 330.000'dir. Suriyeli olmayan ve uluslararası koruma başvuru sahibi ile birlikte yaklaşık 4 milyon kişi kendi ülkesi dışına zorla yerinden edilmiş ve bu kişilerin yaklaşık yarısını kadınlar oluşturmaktadır (UNCHR, 2021).

Toplumsal cinsiyet kişinin doğuştan sahip olduğu biyolojik cinsiyetinin yanında bireylerin toplum tarafından aktarılan cinsiyet rolleri olarak tanımlanabilmektedir. Toplumsal cinsiyetin bireylere dayattığı rol ve kalıp yargılar beraberinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti de meydana getirebilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (TCDŞ) Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi tarafından “bireye cinsiyeti veya toplumsal cinsiyeti temelinde yöneltilen şiddet” şeklinde ifade edilmiştir (OHCHR, 2020).

Kadınlar toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda dezavantajlı konumdadırlar ancak göçmen kadınlar gerek menşe ülkelerinde maruz kaldıkları TCDŞ ve gerekse de ulaştıkları ülkede statülerinin belirsizliği, temel hak ve hizmetlere ulaşma konusundaki bilgi yetersizliği veya bunlara ulaşmanın önündeki engeller göçmen kadınları TCDŞ konusunda daha riskli bir konuma taşımaktadır (Serin, 2024).

Bu araştırmanın amacı, göçmen kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddet algılarından yola çıkılarak onların toplumsal cinsiyete dayalı şiddet tanımlamalarını yapmak ve bu şiddet türlerini tanımlamakla birlikte sahada göçmen kadınların maruz kaldığı TCDŞ ye bakış açılarını ve kendi tanımlamalarını ortaya koymaktır.

2. GÖÇ VE GÖÇMEN KADINLAR

2.1. Göç

Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nın Göç Terimler Sözlüğü 'ne göre göç (migration); bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır.

2.2. Türkiye’de Göç

Dünya genelinde ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşen göç hareketleri, Türkiye gibi ülkeleri de etkilemektedir. Türkiye tarihsel süreçte, kuruluşundan günümüze kadar göç hareketlerine tanık olmuş, zaman zaman kitlesel dış göçlerle karşı karşıya kalmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ilk dış göç, Yunanistan tarafından gerçekleşmiştir (Bekçi, 2023). Lozan anlaşmasının mübadele maddeleri gereği 1922 ila 1938 yılları arasında toplam 384.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. 1924 yılında Makedonya'dan ilk göç dalgası 1924 yılında ülkede yaşayan Türklerin Anadolu'ya göçmesi ile başlamıştır (Tekin, 2018). Daha sonra 1936 ve 1953 yılları arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç hareketleri olmuş, bu göçlerde 77.413 aile olmak üzere toplamda 305.158 kişi Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye göç etmiştir (Bekçi, 2023). Bir diğer kitlesel göç hareketi ise 1925 ve 1989 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen toplamda 800.000 kişinin Türkiye'ye göç etmesidir (Özay, 2011). Balkanlar dışında Ortadoğu'dan Türkiye'ye göç hareketleri olmuştur. Körfez Savaşı'nda Amerika'nın Irak'a müdahalesi sonrası birçok Iraklı Türkiye'ye giriş yapmıştır. Irak'ta 1988 Halepçe katliamı sonrasında 51.542 kişi göç etmiştir (Bekçi, 2023). Akabinde Suriye kriziyle de Türkiye çok büyük bir kitlesel göç hareketine sahne olmuştur. İl Göç İdaresi'nin 16 Eylül 2020 verilerine göre 3.559.041 geçici koruma sahibi Suriyeli

yaşamaktadır (https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler, 2020).

2.3. Suriyeli Göçmenler ve Geçici Koruma Statüsü

2011 de başlayan ve günümüze kadar devam eden Suriye iç savaşının sonucunda birçok Suriyeli Türkiye sınırlarına akın etmiştir. Türkiye tarihinin en büyük kitlesel göç hareketlerinden biri olan bu süreçte Türkiye’de kayıt altına alınan 3,5 milyon Suriyeli göç etmiştir. Avrupa Birliği iltica sistemi ile uyumlu olarak 2014’te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre uluslararası koruma; mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statülerini ifade etmektedir (Bekçi, 2023). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. Maddesine göre; Geçici Koruma Statüsü kitlesel olarak Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına gelen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancıların uluslararası koruma ihtiyacının sağlanması için acil çözümler bulmak üzere geliştirilen korumayı ifade etmektedir (Fansa, 2021).

2.4. Suriyeli Göçmen Kadınlar

Türkiye’de yaklaşık 3.6 milyon geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyeli ve 330.000 Suriyeli olmayan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK) ilgi alanına giren uluslararası koruma başvuru sahibiyle yaklaşık 4 milyon kişi kendi ülkesi dışına zorla yerinden edilmiş ve bu kişilerin yaklaşık yarısını kadınlar oluşturmaktadır (UNCHR, 2021). Göçmen kadınlar menşe ülkelerinde maruz kaldıkları hak ihlallerinden kaçarken gerek göç yolculuğunda gerekse de vardıkları ülkede toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (TCDŞ) için riskli gruplar haline gelmektedirler (Keynaert, 2012).

3. TOPLUMSAL CİNSİYET VE ŞİDDET

3.1. Toplumsal Cinsiyet

Biyolojik cinsiyet, üreme sistemleri de dahil olmak üzere kadını ve erkeği tanımlayan biyolojik ve fiziksel özellikleri ifade ederken, toplumsal cinsiyet; roller, sorumluluklar, fırsatlar ayrıcalıklar, beklentiler ve sınırlamalar gibi herhangi bir kültürde kadınlar ve erkekler arasında öğrenilen sosyal farklılıkları ifade etmektedir (Yıldızıtugay, 2021).

3.2. Şiddet

Şiddetin Türkiye Cumhuriyeti kanunlarındaki tanımı 6284 Sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” da şu şekilde ifade edilmektedir: ‘2. Madde’ Şiddet, kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfî engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranıştır (<https://www.mevzuat.gov.tr/>).

3.3. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bireye sırf cinsiyetinden kaynaklı olarak gerçekleştirilen şiddettir. Erkekler ile kadınlar arasında toplumsal olarak atfedilen (cinsiyet) farklılıklara dayanan ve kişinin iradesi dışında gerçekleştirilen; tehdit etme, zorlama da dahil olmak üzere fiziksel, cinsel veya zihinsel zarara ve acıya sebep olan; özel veya kamusal olarak gerçekleştirilebilen her türlü eylemi ifade eder. Cinsel şiddet, duygusal (psikolojik) şiddet, fiziksel şiddet, zararlı geleneksel uygulamalar ve sosyo-ekonomik şiddeti kapsamaktadır (Keygnaert, 2012).

Fiziksel şiddet, bir kimseyi güç kullanma yoluyla korkutma, göz dağı verme ve sindirme olarak ifade edilen bir şiddet türüdür (Yıldızıtugay, 2021).

Cinsel şiddet, bireyin rızası dışında, zorla veya tehdit edilerek cinsel eylemlere maruz kalması veya cinsel içerikli tacize uğramasıdır. Cinsel şiddet hem fiziksel hem de psikolojik etkileri olan ciddi bir ihlal ve suçtur (Öztürk ve diğerleri, 2016).

Psikolojik şiddet, duyguların karşı tarafı ruhsal zorlama yoluyla, aşağılayarak, öfkeyle, gerginlikle, baskı uygulayarak, sürekli olarak istismar edilmesinin bir yaptırım yöntemi olarak kullanılmasıdır. Psikolojik şiddette, sevgi, ilgi gibi insani duyguların göz ardı edilerek karşı tarafın duygularını küçümseme, değerleri aşağılama gibi tutum ve davranışlar söz konusudur (Yıldızıtugay, 2021).

Ekonomik şiddet; maruz kalanı finansal bağımsızlığından yoksun bırakarak, güçsüzleştirerek veya ekonomik zorluklarla karşı karşıya bırakmak şeklinde gerçekleşir (Demirel, 2019).

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türlerinden birisi de zararlı geleneksel uygulamalardır. Farklı toplumlara ait bir takım geleneksel uygulamalar kadın için bir şiddet unsuru haline dönüşebilmektedir. Çocuk yaşta evlilik, zorla evlendirme, kadın sünneti, kız çocuklarının öldürülmesi, eğitim hakkının engellenmesi, töre ve namus cinayetleri gibi her birinin bir diğeriyle ilişkili olabildiği, bazı toplumlar tarafından kabul gören zararlı uygulamalardır (Yıldızıtugay, 2021).

4. SURİYELİ GÖÇMEN KADINLAR VE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet şüphesiz ki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaşandığı birçok coğrafyada hüküm sürmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan

gruplar; kadınlar, kız çocukları, erkek çocuklar ve LGBTİ+ bireyler şeklinde sıralanabilmektedir (BMMYK, 2003). Bu risk grupları arasında kadınlar ve özellikle göçmen kadınlar daha büyük bir tehlike altında bulunmaktadır.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin kendi içinde çeşitleri bulunmaktadır. Bunlar: fiziksel şiddet, cinsel şiddet, psikolojik şiddet, ekonomik şiddet ve zararlı geleneksel uygulamalar olarak sıralanabilmektedir (UNCHR, 2021).

Konuyla ilgili literatür araştırması yapıldığında Yıldızıtugay (2021) tarafından Göç Sürecinde Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet: Göçmen Kadınların Deneyimleri adlı çalışmada 22 kadınla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda kadınların, göçü toplumsal cinsiyet temelli uygulamalarla bir baş etme stratejisi olarak kullandıkları ortaya çıkmıştır. Bekçi (2023) tarafından Kilis'te Erken Evlilikler ve Aile içi Şiddet araştırması sonucunda; kadınların mükerrer şiddete maruz kaldığı, iş veya ekonomik problemlerin aile içi şiddetin görülme sıklığını arttırdığı vb. bulgulara ulaşılmıştır. Serin (2024) tarafından yapılan çalışmada, TCDŞ 'ye maruz bırakılan geçici koruma altındaki 10 kadınla yapılan görüşmeler sonucu katılımcıların TCDŞ 'ye maruz bırakılma durumlarına mülteci kimliğinin de eklenmesi ile kesişimsel ayrımcılığa maruz bırakıldıklarını, daha fazla risk altında olduklarını, profesyonel desteğin bu riskin azaltılmasında önemli bir paya sahip olduğunu işaret etmiştir. Bu durum uluslararası kurum ve kuruluşlarında raporlarında da dile getirilmiştir. Türkiye'de yaşayan göçmen kadınların karşılaştıkları şiddet CEDAW (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi) Komitesi tarafından 4 Temmuz 2022 tarihli Nihai Tavsiye Kararlarında değinilmiş ve komite Türkiye devletine kesişimsel şiddet biçimleriyle karşılaşan göçmen ve mülteci kadınlar için özellikli destek mekanizmalarının oluşturulması tavsiyesinde bulunmuştur (CEDAW, 2022). Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddet

Özel Raportörü Reem Alsalem de Temmuz 2022’te Türkiye’ye yaptığı ziyaretin ardından Nisan 2023’te hazırladığı raporda, geçici koruma altındaki Suriyeli kadınların yanı sıra Suriyeli mülteciler, göçmenler, belgesiz göçmenler veya düzenli göçmen statüsüne sahip olmayan diğer kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riski altında olduğunu vurgu yapmıştır (Mor Çatı, 2024). Mülteciler ve Sığınmacılarla Dayanışma Derneğinin 2024 verilerine göre Türkiye’de Suriyeli sayısı en fazla olan iller arasında İstanbul ve Gaziantep’ten sonra 272 bin 882 kişi ile üçüncü sırada bulunan Şanlıurfa araştırma için uygun örneklem alanı olarak tercih edilmiştir (Mülteci-Der, 2024).

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada nitel araştırmanın insan yaşamını ve deneyimlerini ortaya koyan yetkinliği kullanılmıştır. Şanlıurfa ilinde yaşayan Suriye’deki iç savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalan Suriye uyruklu geçici koruma altında bulunan ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan kadınlarla odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Görüşmeler, 5 Temmuz ve 11 Temmuz 2024 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

5.1. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada odak grup görüşmelerine gönüllü olarak katılım sağlayan toplamda 14 kişiden oluşan 2 farklı gruptaki katılımcıların da sözlü ve yazılı onamları alınmış olup etik ilke ve değerler gözetilmiştir. Bu araştırmada araştırmanın amaç ve sorunsalına uygun olarak aşağıdaki tartışma konuları hakkında yarı yapılandırılmış sorularla odak grup katılımcılarının görüşlerine başvurulmuştur. Göçmen kadınların toplumsal cinsiyet tanımlamaları, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete göçmen kadınların bakış açıları, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele deneyimleri konularında katılımcıların bilgi ve deneyimleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmada TCDŞ'ye maruz kalan Suriyeli göçmen kadınlara nitel araştırma türlerinden biri olan odak grup görüşmeleri uygulanmıştır. 2024-2025 yılı içerisinde 2 farklı tarihte toplam 14 kişiden oluşan 7 kişilik 2 farklı odak grup oturumu düzenlenmiştir. Oturumlar organize edilirken 14 katılımcıya 5 Temmuz ve 11 Temmuz tarihlerindeki iki oturumdan birine katılım sağlayabileceği bilgisi verildi. Katılımcılar iki opsiyonlu bu seçeneklerden kendileri için uygun olan tarihleri seçerek araştırmmanın odak grup oturumları organize edilmiştir. Oturumlar 120 dakika sürmüş olup oturumlarda 1 görüşmeci aynı zamanda raportör görevi üstlenmekte ve 1 tercüman bulunmuştur. Görüşmeciler Arapça dilini ve yerel dilleri bilen görüşmecilerden oluştuğu için oturumlara tercüman eşlik etmiştir. Araştırma Şanlıurfa'da katılımcıların bildiği tanıdığı bir insani yardım merkezinin eğitim salonunda gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmelerinde katılımcılara üç farklı başlık altında sorular yöneltildi. Bu başlıklar ve alt soruları;

Göçmen Kadınların Toplumsal Cinsiyet Tanımlamaları

- Sizce toplumsal cinsiyet nedir?
- Toplumsal cinsiyetin yaşamınıza etkisinden bahsedebilir misiniz?

Göçmen Kadınların Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete Bakış Açıları

- Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet dediğimizde sizin aklınıza ne gelmektedir?
- Toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ne sebep olur?
- Toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti nasıl önlenabilir?

Göçmen Kadınların Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadele ve Müdahale

- Bir şiddet durumuyla karşı karşıya kaldığınızda hangi kamu kurum ve kuruluşlara başvurabileceğinizi biliyor musunuz?
- Biliyorsanız başvurmayı düşünür müsünüz?
- Başvurduğunuzda aileniz, çevrenizdeki insanlar size destek olur mu?
- Böyle bir süreçte destek mekanizmalarınız nelerdir?

Araştırma soruları sırasıyla katılımcılara yöneltilmiş olup katılımcıların vermiş oldukları cevaplar raportör tarafından kayıt altına alınmıştır. Araştırma soruları belirlenirken sahada uygulanan psikoeğitim grup oturumları incelenmiş, katılımcıların eğitim durumları ve algılama düzeyleri dikkate alınarak sorular hazırlanmıştır.

5.2. Verilerin Analizi

Odak grup görüşmelerinde katılımcılara üç temel başlık altında açık uçlu sorular sorulmuştur. Temel soru başlıkları: katılımcıların toplumsal cinsiyet tanımlamaları, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete bakış açıları ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele yöntemleri şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu temel başlıklara katılımcılara teker teker söz hakkı verilerek yanıtları raportör tarafından kayıt altına alınmıştır. İki odak grup görüşmesinde de her bir başlığa verilen yanıtlar o başlık altında analiz edilerek aktarılmaktadır. Sorulara verilen cevaplar içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların her bir başlığa verdiği cevaplardan hareketle temalar/kodlar belirlenmiş olup bu temalar tablolastırılarak katılımcıların aynı cevabı verme sayısı tablolara aktarılmıştır. Analiz yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. Katılımcıların cevapları üzerinden ortak temalar/kodlar belirlenmiş olup veriler analiz edilmiştir.

6. BULGULAR

Araştırmada 7 kişiden oluşan 2 odak grup toplamda 14 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan, Suriyeli göçmen kadınlardır.

Tablo 1. Odak Grup Katılımcı Bilgileri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Uyruk	Çocuk Sayısı	TCDŞ Türü
K1	Kadın	17	Suriye	1	Çocuk Yaşta Evlilik
K2	Kadın	37	Suriye	4	Ekonomik Şiddet
K3	Kadın	29	Suriye	3	Psikolojik Şiddet
K4	Kadın	18	Suriye	Hamile	Çocuk Yaşta Evlilik
K5	Kadın	27	Suriye	4	Psikolojik Şiddet
K6	Kadın	24	Suriye	3	Fiziksel Şiddet
K7	Kadın	34	Suriye	5	Psikolojik Şiddet

Birinci odak grup görüşmesinde katılımcılar 17-37 yaş aralığında olup toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türlerinden; fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, ekonomik şiddet ve çocuk yaşta evliliğe maruz kalan katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların hepsinin çocuk sahibi veya hamile olması da bir diğer veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2. Odak Grup Katılımcı Bilgileri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Uyruk	Çocuk Sayısı	TCDŞ Türü
K8	Kadın	40	Suriye	7	Ekonomik Şiddet
K9	Kadın	40	Suriye	4	Psikolojik Şiddet
K10	Kadın	19	Suriye	Gebe	Fiziksel Şiddet
K11	Kadın	33	Suriye	4	Psikolojik Şiddet
K12	Kadın	36	Suriye	5	Fiziksel Şiddet
K13	Kadın	36	Suriye	4	Fiziksel Şiddet
K14	Kadın	43	Suriye	0	Cinsel Şiddet

İkinci odak grup katılımcılarının 19-43 yaş aralığında olup toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türlerinden; fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, ekonomik şiddet ve cinsel şiddete maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. Katılımcılar, çocuk sahibi, hamile ve 1 katılımcının da çocuğu olmadığı verisine ulaşılmıştır.

Çalışmaya katılan toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan Suriye uyruklu 14 göçmen kadının yaş aralığı 17-43 aralığındadır. Katılımcıların çocuk sayısı 1-7 aralığındadır ve 2

katılıncının da hamile olduğu, katılımcılardan sadece birini hiç evlenmemiş ve çocuk sahibi olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Katılımcılardan 4'ünün fiziksel şiddet, 5'inin psikolojik şiddet, 2'sinin ekonomik şiddet, 1'inin cinsel şiddet ve 1'inin de çocuk erken yaşta evliliğe maruz kaldığı anlaşılmıştır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin bütün türlerinden maruz kalanların bulunduğu katılımcılar, araştırmanın problemi ve amacı için en uygun örneklem oldukları anlaşılmıştır.

6.1. Göçmen Kadınların Toplumsal Cinsiyet Tanımlamaları

Verilen cevaplar içerik analizi ile analiz edildiğinde toplumsal cinsiyetin göçmen kadınların yaşamlarına 3 temel alanda etkisi olduğu anlaşılmıştır. Bu alanlar, tablo 3'te görüldüğü gibi eğitim, sosyal yaşamdaki ayrımcılık ve ev dışında geçirilen süredir.

Tablo 3. Toplumsal Cinsiyetin Göçmen Kadınların Yaşamlarına Etki Ettiği Alanlar

Temel Alanlar	Katılımcılar	Toplam Sayısı	Katılımcı
Eğitim	K1, K2, K4, K11	4	
Sosyal Yaşamdaki Ayrımcılık	K3, K6, K5, K10, K7, K8, K14	7	
Ev Dışında Geçirilen Süre	K9, K13, K12	3	

Tabloda toplumsal cinsiyetin eğitim alanında yaşamlarını kısıtladığını savunan 4 katılımcı bulunmaktadır. Sosyal yaşamdaki ayrımcılığa dikkat çeken katılımcı sayısı ise 7 kişidir. Katılımcılardan 3 tanesi de toplumsal cinsiyetin ev dışında geçirdikleri süreye etki ederek yaşamlarını kısıtladıklarına değinmişlerdir.

6.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete Göçmen Kadınların Bakış Açıları

Katılımcılara toplumsal cinsiyete dayalı şiddet başlığı altında, bu şiddet hakkında ne düşündükleri, bu şiddetin sebebi ve şiddete kimin ve kimlerin etki ettiği soruları soruldu.

Tablo 4. TCDŞ'nin Oluşturucuları/Yaratıcıları

TCDŞ'nin Oluşturucuları	Katılımcılar	Toplam Sayısı	Katılımcı
Aile İlişkileri	K3, K6, K7, K13	4	
Ailenin Erkek Çocuk Yetiştirme Tarzı	K1, K5, K2, K11, K12	5	
Ekonomik Güç	K8, K9	2	

Katılımcılardan, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin oluşturucu/yaratıcı unsurları olarak aile ilişkilerinin önemine vurgu yapanların sayısı 4 kişi olmuştur. Ailenin erkek çocuk yetiştirme tarzının etkili olduğunu düşünen 5 katılımcı olmuştur. Katılımcılardan 2'si ise ekonomik gücün şiddet oluşundaki önemine dikkat çekmişlerdir.

6.3. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadele Deneyimleri

Odak grup oturumunda toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin farklı türlerine maruz kalan Suriyeli göçmen kadınlara, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile mücadele deneyimleri soruldu. Bu başlık altında herhangi bir şiddet durumunda hangi kamu kurum ve kuruluşlara, bu alanda çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarına başvurabileceklerini bilip bilmedikleri soruldu. Bu sorunun akabinde daha önceki deneyimleri ve mücadele yöntemleri soruldu.

Tablo 5. Göçmen Kadınların Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadele Deneyimleri

Deneyimler	Katılımcılar	Katılımcı Sayısı
Bireysel	K2, K6, K14	3
Ailevi	K1, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K13	10
Toplumsal	K8, K9, K13	3
Kurumsal	K2, K6, K13	3

Tablodaki veriler incelendiğinde göçmen kadınlar toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele ederken bireysel deneyimlerin yanında aile, toplumsal ve kurumsal deneyimler de elde etmektedirler. Ailevi deneyimleri katılımcıların büyük çoğunluğunun (14 katılımcıdan 10'u) vurgulaması şiddetle mücadele noktasında ailenin önemini ortaya koymaktadır. Çünkü katılımcılar bir şiddet durumunda çözüm üretici gücün aile olduğunu düşünmektedirler. Ailevi deneyimlerden sonra toplumsal deneyimlerde katılımcıların mücadelelerini etkilemektedir. Çünkü şiddetle mücadele ederken bir şikâyet durumunda katılımcılardan 3'ü toplum tarafından kabul görmediklerini ve eleştirildiklerini bu durumda bireysel olarak kendilerini psikolojik olarak olumsuz etkilediğini vurgulamaktadırlar. Bir diğer deneyim başlığı olarak kurumsal deneyimler ele alındı. Bu başlık konusunda da katılımcılardan 3'ü daha önceki şiddetle mücadele durumlarında kamu kurumlarına yani emniyet güçlerine başvurdıklarını ve şiddet uygulayıcı kişi ve kişilerden şikayette bulunduklarını beyan etmişlerdir.

Katılımcıların bireysel, ailevi, toplumsal ve kurumsal deneyimleri dikkate alındığında araştırmadan anlaşıldığı üzere kadının arkasında ailesinin durması ve desteklemesi durumunda kadının daha güçlü olacağı ve maruz kaldığı şiddete boyun eğmeyeceği konusunda hem fikir oldukları anlaşılmıştır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma; Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle zorunlu olarak göç eden, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan Suriye uyruklu kadınlarla odak grup görüşmeleri yapılarak, göçmen kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddet deneyimlerinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Katılımcıların, sorulan sorulara 2023 yılında Kilis ilinde göçmenlere yönelik yapılan bir araştırmada 10 katılımcının ifade ettiği gibi özellikle şiddet konusunda kendi deneyimlerinden yola çıkarak cevap verdikleri görülmüştür (Bekçi, 2023). Katılımcılara toplumsal cinsiyet kavramı sorulduğunda kendi çocukluk anılarını anlatarak kız erkek ayrımının kendi yaşamlarında nasıl uygulandığını dile getirmişlerdir. Toplumsal cinsiyetin katılımcıların yaşamlarına etkisini verilen cevaplar sonucu eğitim, sosyal yaşam ve dışarıda geçirilen zaman başlıklarının ön plana çıktığı verisine ulaşılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulguların kadınların, kadın olmalarından kaynaklı toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma konusunda, göçmen kadın olmalarının da etkili olduğu anlaşılmıştır. 2024 yılında TCDSŞ alanında Suriyeli 10 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucu da benzer bir verinin ortaya çıktığı literatür taramasıyla görülmüştür. Araştırmada sorulan sorulara verilen cevapların kadın olmanın ve göçmen kadın olmanın şiddet konusunda kesişimsellik yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Serin’in araştırmasında göçmen kadınların maruz kaldıkları TCDSŞ durumunda hizmetlere ve kaynaklara ulaşımının önündeki engeller saptanmıştır (Serin, 2024). Bu çalışmada da sorulan sorulara verilen cevaplar sonucunda da şiddetin kesişimselliğinin ortaya çıkması sonucu aynı çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Araştırmanın verilerine göre Şanlıurfa’da yaşayan göçmen kadınların kamu kurum ve kuruluşlarından, kentte bulunan STK’lardan haberdar olduğu bir şiddet durumunda

nereye başvurabileceklerini bildikleri bilgisine ulaşılmıştır. 2021 yılında İzmir’de 22 göçmen kadınla yapılan “Göç Sürecinde Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı şiddet: Göçmen Kadınların Deneyimleri” adlı çalışmada da feminist bakış açısı dikkate alınarak zorunlu ve gönüllü göç süreçlerinde kadınların erkeklere oranla toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklı daha dezavantajlı konumda oldukları araştırma sonucunda tespit edilmiştir (Yıldıztugay, 2021). Bu çalışmada da bu sonucu destekleyici verilere ulaşılmıştır. Katılımcılar erkeklerin her zaman kendilerinde her şeyi yapabilecek hakkı gördüklerini bunun doğumla birlikte başladığını ve yaşamın tamamında sürdüğünü ifade etmişlerdir.

Türkiye’ye ülkelerinde yaşanan savaş nedeniyle gelmek zorunda kalan Suriyeli göçmen kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddet deneyimlerinin anlaşılmasına çalışıldığı bu çalışmada katılımcılara sorulan sorulara verilen cevaplar sonucunda yapılan analizde; göçmen kadınların toplumsal cinsiyet kavramı kendilerine açıklandıktan sonra yaşamlarından verdikleri örneklerde toplumsal cinsiyeti çoğunlukla annelerinden öğrendikleri roller ve sorumluluklar olarak tanımladıkları ortaya konulmuştur. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddete bakış açıları sorulduğunda ise maruz kaldıkları şiddetin, temellerinin ailelerin erkek çocuklarını yetiştirmesinde uyguladıkları yöntemde olduğunu ifade etmişlerdir. Aile erkek çocuğunu kadınlara ve kız çocuklarına saygılı yetiştirirse erkeğin de büyüyüp evlendiğinde eşine saygılı davranacağını ve şiddet uygulamayacağını düşünmektedirler. Bu veriler şiddetin toplumun en küçük yapı birimi olan aile tarafından kültür aktarımı gibi aktarıldığını ortaya çıkarmaktadır. Katılımcılara, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele ve müdahale yöntemleri sorulduğunda; katılımcılar bir şiddet durumunda hangi kurumlara başvurabileceklerini bildiklerini ancak aileleri ile olayı çözmeyi daha çok tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Suriyeli göçmen kadınlar, karşılaştıkları bir şiddet durumunda şikâyetle bulunmaları durumunda ailelerinin kendilerini desteklemeyecekleri için bunu tercih etmeyeceklerini beyan etmişlerdir. Bu durum aile desteğinin kadının şiddetten korunmasında ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınlar bir şikâyet durumunda çocukları ile tehdit edildikleri, çocuklarını kaybetme, çocuklarını bir daha görmeme tehlikesi ile karşı karşıya kaldıkları için şiddetten korunmak için somut bir adım atamamaktalar. Bu konuda kadınların sosyal ve hukuki haklarını yeterince bilmedikleri sonucunu da çıkarabilmekteyiz. Kadınların ekonomik özgürlüklerinin olmaması da içinde bulundukları duruma karşı çıkmamalarında etkili olmaktadır. Ekonomik olarak güçlenen kadınlar toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele ederken de daha güçlü olacaklardır.

Özetle göçmen kadınların yaşadığı toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti azaltmak ve önleyebilmek için;

- Göçmen kadınların, yasal hakları ve medeni kanun hakkında daha fazla bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır.
- Kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve aile içi şiddet konusunda bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır.
- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un göçmen kadınlara anlatılması gerekmektedir.
- Göçmen kadınların psikolojik olarak güçlenmeleri için psikososyal destek merkezleri yaygınlaşmalı ve erişilebilir olmalıdır.
- Göçmen kadınların ekonomik olarak güçlenmeleri için mesleki eğitim kursları yaygınlaştırılmalı.
- Göçmen kadınların can güvenliğinin dikkate alınarak KADES uygulamasının tanıtımı detaylı bir şekilde yapılmalıdır.
- Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin tanıtımları ilgili meslek grupları tarafından yapılmalı.

- Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete maruz kalan göçmen kadınların her alanda güçlenmeleri için gerekli hukuki ve politik düzenlemeler yapılmalıdır.
- Göçmen kadınlara yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşlar ve STK'ların Ekolojik Yaklaşımla (Birey, aile, çevre, topluluk ve toplum birlikteliği) çalışmaları gerekmektedir.

Araştırmanın katılımcıları ve bulguları ortaya koymaktadır ki toplumsal cinsiyete dayalı şiddet toplumda bireyler arasında bir hak ederlik olarak değil de bir hak ihlali olarak görüldüğünde bu şiddetle mücadele etme arayışı da başlayacaktır. Göçmen kadınlar maruz kaldıkları şiddet karşısında şiddeti algılayış tarzları ve haklarını bilme kapasiteleri oranında şiddetle mücadele etmektedirler.

KAYNAKÇA

- Bekçi, S. (2023). SURIYE UYRUKLU KADINLARDA ERKEN ÇOCUK YAŞTA EVLİLİK: KİLİS ÖRNEĞİ. *Gaziantep Üniversitesi Göç Çalışmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- BMMYK. (2003). Mültecilere, Geri Dönüş Yapan ve Ülkesinde Yerinde Edilmiş Kişilere Yönelik Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Önleme ve Müdahale Kılavuz İlkeleri.
- CEDAW. (2022). *Nihayi Tavsiye Kararları*. CEDAV. 8 10, 2024 tarihinde alındı
- Demirel, M. Y. (2019). *Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet: İzmir İli Örneği*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fansa, M. (2021). Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye'deki Suriyeliler. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), s. 289-306.
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>. (2020, Mart 2020). Kasım 14, 2024 tarihinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler> adresinden alındı
- IOM. (2020). *World migration report 2020*. IOM Online Book Store. Ocak22,2024tarihinde <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020-turkish-chapter-2>. adresinden alındı.
- Keygnaert, I. V. (2012). Hidden Violence is Silent Rape: Seksual And Gender-Based Violence in Refugees, Asylum Seekers And . *Culture, health ve* , 505-520.

- Mor Çatı, M. (2024). *Türkiye’de Göçmen Kadınlar ve Kadına Yönelik Şiddet: Birleşmiş Milletler Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi’ne Sunulan Gölge Rapor*. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı.
- Mülteciler Derneği, M. v. (2024, 8 29). *Mülteciler Derneği*. 9 10, 2024 tarihinde <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> adresinden alındı.
- OHCHR. (2020). United Nations Human Rights Office of The High Commissioner. (2020, Aralık). *United Nations Human Rights Office of The High Commissioner*.
- Ö. Öztürk, Ö. Ö. (2016). Kadına Yönelik Şiddetin Kadın ve Toplum Sağlığı Üzerine Etkileri. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, s. 139-144.
- Özay, S. (2011). 1989 Bulgaristan’Dan Zorunlu Göçün Etkilerinin Bursa Yerel Basını örneğinde İncelenmesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Serin, S. (2024). *Toplumsal Cinsiyete Dyalı Şiddete Maruz Bırakılan Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadınların Karşılaştıkları Güçlükler ve Güçlenme Deneyimleri*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Serin, S. (2024). *Toplumsal Cinsiyete Dyalı Şiddete Maruz Bırakılan Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadınların Karşılaştıkları Güçlükler ve Güçlenme Deneyimleri*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, C. (2018). Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçlerin Nedenleri 1950-1958. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 249-261. Konya.
- UNCHR. (2021, Aralık 25). *UNHCR BM Mülteci Örgütü*. Ocak 20, 2024 tarihinde Türkiye’deki Mülteciler ve: <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>. adresinden alındı

Yıldızıtugay, D. S. (2021). *Göç Sürecinde Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet: Göçmen Kadınların Deneyimleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü . 10
18, 2024 tarihinde alındı.

TÜRKİYE’DE YOKSULLUK KAVRAMININ SOSYAL POLİTİKA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Ceylan YILMAZ ADİL¹

1. GİRİŞ

Yoksulluk, yalnızca ekonomik boyutu olan bir problem değil psikolojik ve sosyal birçok problemi de beraberinde getiren çok yönlü bir problemdir. Bu nedenle yoksulluk içerisindeki bireylerin bu durumdan kurtulabilmeleri için sosyal ve ekonomik desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Yoksullukla mücadeleye yönelik kamu aracılığıyla yapılan sosyal yardım uygulamaları, ihtiyaç sahibi bireylerin karşılaşacakları sosyal risklere karşı korunması ve geleceğe yönelik güvenlerini sürdürmeleri açısından önemlidir. Sosyal yardımlar, maddi imkansızlıklar içerisinde bulunan ihtiyaç sahibi bireylere, muhtaçlık halinden en kısa sürede kurtulabilmeleri için karşılıksız olarak yapılan ayni ve nakdi yardımlardır (Kaya & Mahiroğulları, 2024, s. 30).

Günümüzün en önemli sayılabilecek sorunları arasında sosyal politikanın yer aldığı bilinen gerçektir. Dünyadaki ülkelerin tamamında bir sorun haline gelmiş olan yoksulluk kavramı, gelişmiş veya az gelişmiş ulusları ayırmadan ortak bir sorun olarak kendisini göstermektedir. Tüm ülkelerin savaştığı en önemli sorunlar olmasına rağmen halen etkili bir müdahale bulunamamış olup, sorun her geçen gün varlığını daha çok hissettirir hale gelmiş ve para kaynağı çoğalmasına rağmen

¹ Öğr. Gör. Artvin Çoruh Üniversitesi, Şavşat MYO, Hukuk-Sosyal Güvenlik, Artvin, ceylanyilmaz@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5376-2602.

zenginler ile yoksullar arasındaki açıklık şaşırtıcı ölçüde açılmıştır (Daşlı, 2018, s. 526).

Sosyal hizmet mesleğinin amaçları arasında yoksulluğu anlamak ve bu hususta değişim oluşturmayı hedeflemektir. Sosyal hizmet uzmanlarının, yoksulluğun çok boyutlu doğasını anlamaları ve kavramaları gerekmektedir. Bu anlayış, sosyal hizmet için yapısal eşitsizliklere, yoksulluğun her türlü biçimine ve yoksulluk içinde yaşayan insanların maruz kaldığı damgalama ve ötekileştirmeye yönelik tepkileri açısından kritik bir konumlanmayı şekillendirir. Sosyal hizmet uzmanları, yoksulluğun yalnızca ekonomiden kaynaklı sorun olmadığını, aynı zamanda sosyal, kültürel ve duygusal boyutları olduğunu fark ederek, bu alanlarda da etkili müdahalelerde bulunabilirler. Bu kapsamlı yaklaşım, yoksulluğun nedenlerini ve sonuçlarını daha derinlemesine anlamayı ve yoksulluk içinde yaşayan bireylerin ihtiyaçlarına daha duyarlı ve bütüncül bir şekilde yanıt vermeyi sağlar (Aydemir & Hasgöl, 2024, s. 156).

Literatürde yoksulluk kavramının ortak bir tanımı bulunmamakla birlikte, yoksulluğun kavramsallaştırılması konusunda tanımlar yapılmakla birlikte kimlerin yoksul sayılabileceğine dair çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Yoksullukla ilgili kavramlar çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategoriler arasında mutlak ve göreceli yoksulluk, geçici ve kronik yoksulluk, kırsal ve kentsel yoksulluk, insani yoksulluk, yeni yoksulluk ve sosyal imkânlar yoksulluğu bulunmaktadır. Ancak bilimsel araştırmalarda en sık karşılaşılan terimler olan mutlak, göreceli ve insani yoksulluk hakkında kısaca bilgi vermek, yoksulluk kavramlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır (Türk & Ünlü, 2016, s. 93).

Geçmişten günümüze varlığı kabul edilmiş olan yoksulluk olgusu toplumsal değişimlerin etkisi ile yeni bir nitelik kazanarak çok katmanlı bir sorun haline geldiği görülmektedir. Bu nedenden

dolayı literatür açıdan zengin olan bir yoksulluk kavramından bahsedilebilmektedir. Yoksulluk ile ilgili yapılmış olan tanımlar genellemeci bir çizgide yer alırken; bazı tanımlamalarda ise coğrafi sınırlar içerisinde değerlendirilmiş olup, yapılan her tanım belli başlı unsurlar üzerinden devamlılığını sürdürmüştür. Bu durumda eş zamanlı olarak yoksulluk; çok boyutlu ve karmaşık açıklamaların sonucu ile birçok disiplin ile bir arada ele alınmaktadır. Günümüzde yoksulluk kavramı; sosyoloji alanında ele alınan bir konu olmasının yanı sıra; iktisat bilimden istatistik bilimine kadar branşlarda, kentleşmeden göçe, şehir planlamasından nüfus çalışmalarına kadar yaygın bir alanda çalışılmıştır. Her disiplin, yoksulluğu kendi ön yargıları çerçevesinde ele alarak yalnızca tek boyutlu ve ekonomik bir kavramın ötesine geçmiştir. Bunun sonucunda, hukuki, siyasi ve kültürel birçok boyutu olan geniş kapsamlı bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, yoksulluk çok boyutlu, tanımlanması ve açıklanması güç bir olgudur (Karaman, 2018, s. 46).

2. MUTLAK YOKSULLUK

Mutlak yoksulluk kavramı “Asgari bir yaşam standardına erişememe durumu” olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple beslenme, giyinme veya barınma gibi başlıca ihtiyaçlarını karşılayamayanlar mutlak yoksul sınıfına girmektedir. Sonraki zamanlarda mutlak yoksulluk kavramı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından genişletilmiştir. ILO, 1977 mutlak yoksulluğun tanımını genişleterek “gıda, barınma, giyim gibi temel özel tüketim için minimum ihtiyaçları belirleyerek, temiz içme suyu, kanalizasyon, eğitim ve sağlık hizmetleri, kamu ulaşımı” gibi bireylerin insana layık bir yaşam sürmesine mümkün kılan bir takım kamusal ihtiyaçları da mutlak yoksulluk tanımının kapsamına almıştır (Arabacı, 2017, s. 152-153).

Mutlak yoksulluğun ölçülebilmesini sağlamak için, insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyulan temel seviyedeki tüketim seviyelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Mutlak yoksulluk seviyesi, belirtilen temel düzeydeki refah seviyesine ulaşamayanların sayısının toplam nüfustaki oranı olarak ifade edilebilmektedir. Ülkemizde TÜİK, 2002 yılı itibariyle bireylerin gıda ve gıda dışı tüketimlerini kapsayan mutlak yoksulluk sınırını hesaplayarak ve bu hesaplanan sınırın altında olan yoksulların oranını gıda yoksulluk oranı ve genel yoksulluk oranı olarak ayrı ayrı düzenli olarak yayınlamaktadır (Şadan, 2010, s. 100).

3. GÖRELİ YOKSULLUK

Yoksulluk kavramının bir diğer boyutu olan görelî yoksulluk sınırının saptanmasında ise toplumsal refah seviye düzeyinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bahsi geçen refah ölçüsü çoğunlukla eşdeğer birey başına düşen gelir veya tüketim esas alınır ve bu yolla belirlenir. Görelî yoksulluk kapsamı belirlenirken yaygın olarak kullanılan yöntemlerden birisi de medyan ya da ortalama gelirin belirli bir oranının yoksulluk sınırı olarak alınmasıdır. Bu sınırın altında kalan bireyler görelî yoksul olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2014, s. 35).

Görelî yoksulluk, bireylerin açlık sınırının üstünde bir yaşamlarına karşın, toplumun ortalama yaşam standartlarına ulaşmada yetersiz kaldıkları durumu tanımlamak için geliştirilmiş bir kavramdır (Altan, 2004, s. 146).

Mutlak yoksulluktan farklı olarak, bireylerin refah düzeyinin ülkenin ortalama refah düzeyinin altında olma durumunu tanımlar. Bu yoksulluk biçiminde, bireyler temel ihtiyaçlarını tam olarak karşılayabilmektedirler ve sürekli bir gelire sahip olabilmektedirler; ancak, kaynaklara ulaşmada fırsat eşitsizlikleri ile karşı karşıyadırlar. Sosyal ve kültürel

yeterliliklerini geliştirme için yeterince kaynağa sahip olamayan bireyler, söz konusu alanlarda yeterliliklerini geliştiren bireylere oranla düşük gelir getiren işlerde çalışmak zorunda kalırlar. Bu ve buna benzer daha birçok nedene bağlı olarak genel refah düzeyinin altında kalırlar. Bu da topluma sosyal katılımlarını olumsuz yönde etkiler (Uçar, 2011, s. 9-10).

4. İNSANİ YOKSULLUK

İnsani yoksulluk kavramı ilk kez 1997 yılında UNDP(Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) tarafından yayınlanmış olan İnsani Gelişme Raporunda ortaya çıkmıştır. Raporda yoksulluğun ekonomik durum göz önüne alınarak sürdürülen bir yaşamla tanımlamaktan ziyade insan olmaktan ileri gelen yaşam standartları kriter alınarak belirlenmesi esas alınmaktadır. Urdan yola çıkarak yoksulluğu ortalama yaşam süresi, beslenme, okur-yazar olma gibi temel insanı imkanlardan yoksun olma olarak tanımlayabiliriz. Böylece yoksulluğa çok boyutlu bir kavram özelliği yüklemiş olmaktadır (Ceylan Çakmak, 2019, s. 5).

Bir başka ifadeyle İnsani yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarından yoksun kalması durumunu ifade eder. Bu ihtiyaçlar arasında yaşam süresinin kısalığı, temel sağlık hizmetlerine ve eğitime erişim eksiklikleri, istihdamda yaşanan sorunlar ve çaresiz kalınan hastalıklar gibi yaşamı olumsuz etkileyen faktörler yer alır. Ayrıca, altyapı yetersizlikleri, mal ve hizmetlere ulaşım zorlukları ve yeterli temiz içme suyunun olmaması da insani yoksulluğun kapsamına girmektedir (O'Connor, 2001, s. 43).

5. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Yoksulluğun çok fazla nedeni bulunmaktadır. Birçoğu birbiri ile bağlantılı nedenlerdir. Bu nedenler yaşanan ülkeye, gelişmişlik seviyesine, o ülkenin ekonomik yapısına göre farklılıklar göstermektedir. Yaşanılan ülkedeki bölgesel farklılıklar, bölgeler arası çalışma koşulları farklılıkları, göç, nüfusun yapısı, eğitim seviyesi yoksulluğun çok fazla nedeni olduğunu ve bunların birbirinden etkilendiğinin bir kanıtı olmaktadır (Şenses, 2001, s. 146).

Yoksulluk üretimin eksik olmasından ya da üretimin bölgeler, şehirler ve insanlar arasında adil dağılmamasından kaynaklanmaktadır. Bölgeler arasındaki üretim farklılıkları, o bölgenin nüfusu ile doğrudan ilişkilidir. Daha fazla üretimin yapıldığı yerlerde nüfus yoğunken nispeten daha az üretimin yapıldığı bölgeler az nüfusa sahiptir. Bu da beraberinde üretimin fazla olduğu bölge ile az olduğu bölge arasında yoksulluğa neden olmaktadır. Ya da üretimi yoğun olan bölge ani nüfus artışına maruz kalırsa bu yine aynı şekilde bölgenin kendi içinde yoksullaşmasına sebep olabilir (Sam, 2008, s. 59).

6. YOKSULLUKLA MÜCADELE

Yoksullukla mücadeleye başlamadan önce yoksulluğun nedenlerinin belirlenmesi çok önemlidir. Çünkü mücadelede izlenecek yol ve yöntemi altında yatan sebep belirlemektedir. 1945'ten sonra yoksulluğun nedeninin yapısal olduğu görüşü benimsenmiştir. Bu görüşe göre izlenecek mücadele yöntemi devletin başrolde olduğu, hak temelli, yasal zeminde düzenlemelerdir. 1980'li yıllarda ise bu yerini bireysel nedenlere dayandığı görüşüne bırakmıştır. Bu görüşe göre ise mücadele yöntemi insani duygulardır (Özsoy & Karataş, 2021, s. 2234-224).

Yoksullukla mücadele politikalarının başarısında, yoksulluğun nedenlerinin doğru tespiti kadar önemli olan bir diğer konu da yoksulluğun tanımının doğru yapılması ve yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan göstergelerin neler olduğudur (Çetin, 2020, s. 527).

7. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VERİLERİNİN İNCELENMESİ

Son yıl verilerine göre, bireylerin %29,3'ü yoksulluk veya sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Sosyal dışlanma, toplumla bütünleşemeyen bireyleri ifade eder ve bu durum, farklı yaş gruplarındaki bireylerin karşılaştığı zorlukları gözler önüne sermektedir (Yılmaz Adil, 2025, s. 156). Yaş gruplarına göre incelendiğinde, 0-17 yaş aralığındaki bireylerde yoksulluk riski %38,9, 18-64 yaş grubunda %26,3 ve 65 yaş ve üzerindeki bireylerde ise %23,3 olarak belirlenmiştir. Bu bulgular, özellikle çocuk ve genç nüfusun yoksulluk riski açısından diğer yaş gruplarına göre daha yüksek bir seviyede olduğunu göstermektedir. Tablo 1'de yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında olanların oranı yer almaktadır.

Tablo 1. Yaş Gruplarına Göre Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski Altında Olanların Oranı* (%), 2015-2024

Yıl	Tüm Yaşlar	0-17	18-64	65+
2015	34,0	42,6	30,7	28,7
2016	33,2	42,0	30,4	24,0
2017	30,7	39,6	27,8	21,9
2018	30,4	39,7	27,6	20,8
2019	32,1	41,8	29,3	20,5
2020	33,0	41,9	30,6	22,6
2021	32,9	43,7	30,7	16,8
2022	32,6	42,7	30,2	20,5
2023	30,7	40,1	28,0	23,1
2024	29,3	38,9	26,3	23,3

Kaynak: (TÜİK, 2025)

Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si esas alınarak hesaplanan yoksulluk oranları, eğitim düzeyine göre önemli farklılıklar göstermektedir. Okul bitirmeyen bireylerin %24,7'si, lise altı eğitim alanların %13,6'sı ve lise veya dengi okul mezunlarının %7,4'ü yoksul olarak sınıflandırılmıştır.

Bu veriler, eğitim seviyesinin yoksulluk üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Yükseköğretim mezunları ise %2,7 ile en düşük yoksulluk oranına sahip grup olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, yüksek eğitim seviyesinin ekonomik güvenlik ve refah üzerindeki olumlu etkilerini göstermektedir. Tablo 2'de eğitim durumuna göre yoksulluk oranları yer almaktadır.

Tablo 2. Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Eğitim Durumuna Göre Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı, Türkiye, 20015-2024

Yıl	Bir okul bitirmeyenler	Lise altı eğitilmiş	Lise ve dengi	Yükseköğretim
2015	25,8	12,8	5,6	1,6
2016	25,4	12,5	6,2	1,7
2017	23,9	11,7	5,5	1,5
2018	25,9	12,1	5,8	2,2
2019	24,6	13,4	6,9	2,5
2020	26,3	14,0	8,3	3,2
2021	24,2	13,8	7,5	2,5
2022	26,4	20,9	7,8	2,6
2023	24,7	13,8	7,2	2,7
2024	24,7	13,6	7,4	2,7

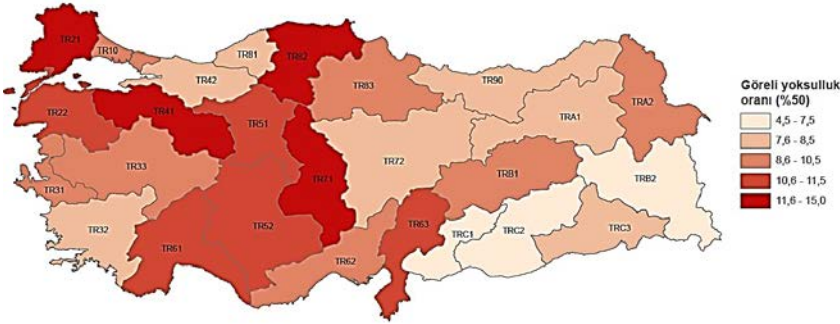
Kaynak: (TÜİK, 2025)

İBBS 2. Düzey bölgeleri arasında, eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin yüzde 50'sine dayanan yoksulluk sınırına göre hesaplanan gelire dayalı göreceli yoksulluk oranları incelendiğinde, en yüksek oranların %14,6 ile TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir) ve %12,3 ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) bölgelerinde tespit edildiği

görülmektedir. Bu durum, bu bölgelerin ekonomik zorluklar açısından daha fazla risk taşıdığını göstermektedir. Öte yandan, göreceli yoksulluk oranlarının en düşük olduğu İBBS 2. Düzey bölgeleri ise %4,7 ile TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) ve %6,4 ile TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) olarak belirlenmiştir. Bu bölgeler, daha iyi ekonomik koşullara sahip oldukları için yoksulluk riski açısından daha avantajlı bir konumda bulunmaktadır.

Bu veriler, Türkiye'nin farklı bölgeleri arasındaki ekonomik eşitsizlikleri ve yoksulluk durumunu gözler önüne sermektedir. Yüksek yoksulluk oranları, TR71 ve TR82 bölgelerinin ekonomik zorluklarla başa çıkma konusunda daha fazla mücadele ettiğini gösterirken, TRC1 ve TRC2 bölgeleri, daha sağlam ekonomik temellere sahip oldukları için yoksullukla mücadelede daha avantajlı bir konumda yer almaktadır. Bu durum, bölgesel kalkınma politikalarının ve sosyal yardımların daha etkili bir şekilde yönlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

**Resim 1. Medyan gelirin yüzde 50'sine göre yoksulluk oranı (%),
İBBS 2. Düzey, 2024**

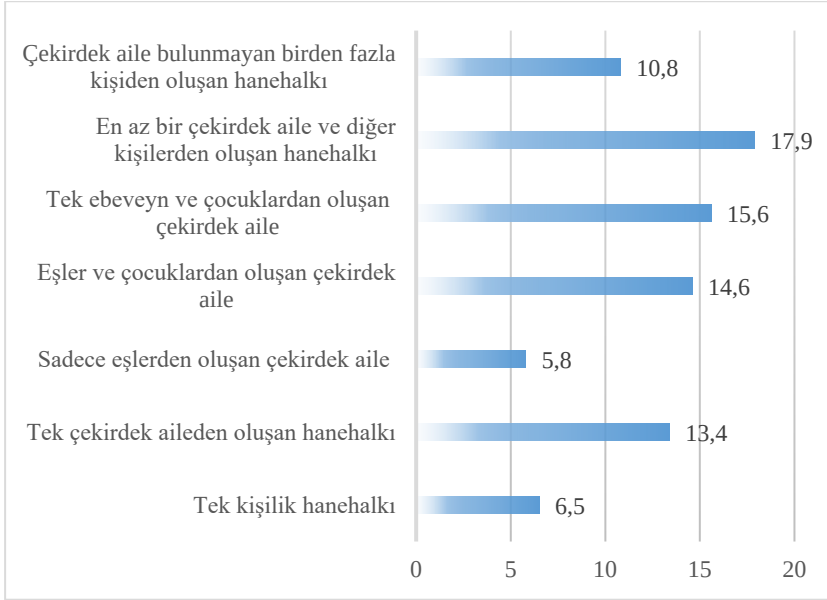
Kaynak: (TÜİK, 2025)

Eşdeğer hane halkı kullanılarak hesaplanan yoksulluk oranları, hane halkı tipine göre, medyan gelirin %50'si göz önünde bulundurularak incelendiğinde, ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Tek kişilik hane halklarında yoksulluk oranı, bir

önceki yıla göre 0,8 puan azalarak %6,5 seviyesine gerilemiştir. Bu durum, tek başına yaşayan bireylerin ekonomik durumlarının bir nebze iyileştiğini göstermektedir. Ancak, çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hane halklarında yoksulluk oranı 3,1 puan artış göstererek %10,8'e ulaşmıştır. Bu artış, bu tür hane halklarının karşılaştığı ekonomik zorlukların arttığını işaret etmektedir.

Öte yandan, en az bir çekirdek aile ve ek bireylerden oluşan hane halklarının yoksulluk oranı 0,9 puan artış göstererek %17,9'a ulaşmıştır. Bu durum, karmaşık hane halkı yapılarının yoksulluk üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Sadece tek çekirdek aileden oluşan hane halklarının yoksulluk oranı ise 0,1 puan artışla %13,4 seviyesine yükselmiştir.

Grafik 1. Hane Halkı Tipine Göre Yoksulluk Oranı (%) 2024

Kaynak: (TÜİK, 2025)

KAYNAKÇA

- Altan, Ö. Z. (2004). *Sosyal Politika Dersleri*., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Arabacı, Y. (2017). *Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Aydemir, H., & Hasgöl, E. (2024). Sosyal Hizmetler Öğrencilerinin Yoksulluk Algılarının Fotoses Yöntemiyle İncelenmesi. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi* , 149-175.
- Ceylan Çakmak, Z. (2019). İnsani Yoksulluk Ve İnsani Gelişme Endeksi Alanında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Karşılaştırılması . *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı* , 1-93.
- Çetin, İ. (2020). Yoksulluk ve Yoksulluk Göstergeleri: Türkiye ve OECD Ülkeleri Üzerine Bir Karşılaştırma . *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 22/2 (2020) 510-532 , 510-532.
- Daşlı, Y. (2018). Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları. *C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 2,* 525-542.
- Doğan, E. (2014). Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi . *Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Müdürlüğü/ Uzmanlık Tezi*, 1-160.
- (2007). *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Karaman, M. F. (2018). Yoksulluk Sorununu Anlamlandırma Çalışması: Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 2(1), , 43-61.
- Kaya, Z., & Mahiroğulları, A. (2024). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Etkinliği, Sivas Örneği. *International Journal of Current Social Science*, 3(2): , 29-46.

- O'Connor, A. (2001). *Poverty Knowledge*. Princeton University Press., 43.
- Özsoy, D., & Karataş, K. (2021). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Yardımlar. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 219-236.
- Sam, N. (2008). Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt XXVII, Sayı 1. .*
- Şadan, Ç. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 59*, 89-132.
- Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TUİK. (2025, 07 12). *TUİK*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2024-53714> adresinden alındı
- Türk, T., & Ünlü, H. (2016). Yoksullukla Mücadele Polgtgkaları: 2000 Sonrası Türkgye Örneğg. *Vizyoner Dergisi*, 92-104.
- Uçar, C. (2011). Kadının Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri. *TC Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi. .*
- Yılmaz Adil, C. (2025). Sosyal Dışlanmanın Sosyal Politikalara Etkilerinin İncelenmesi. *Sosyal Politika Alanında Uluslararası Araştırmalar –IV* (s. 1-196). içinde Ankara: Eğitim Yayınevi.

SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Fatime Gül OKTAY ATSATAN¹

1. GİRİŞ

Yoksulluk ve sosyal dışlanma, çağdaş toplumlarda iç içe geçmiş ve birbirini besleyen iki kritik sorundur. Bu bölüm, bu olgular arasındaki karmaşık ve döngüsel ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Yoksulluk, temel ihtiyaçlara erişimdeki maddi yetersizlikle tanımlanırken; sosyal dışlanma, bireylerin ekonomik, siyasi ve kültürel yaşama etkin katılımının engellenmesini ifade eder. Amartya Sen'in "yapabilirlikler" yaklaşımıyla da altı çizildiği üzere, sosyal dışlanma bireyin potansiyelini gerçekleştirme özgürlüğünün kısıtlanmasıdır.

İki olgu arasındaki ilişki karşılıklıdır: Yoksulluk, eğitim, sağlık ve istihdam fırsatlarından mahrum bırakarak sosyal dışlanmayı tetikler. Diğer yandan, sosyal dışlanma da kaynaklara erişimi engelleyerek yoksulluğu derinleştirir ve kuşaklar boyu süren bir kısır döngü yaratır. Bu dinamik, ekonomik, mekânsal ve kültürel boyutlarıyla özellikle kadınlar, göçmenler ve azınlık grupları gibi kırılgan kesimleri orantısız şekilde etkiler.

Bu bölümde, öncelikle her iki kavramın teorik çerçevesi ve kapsamı ele alınacak; ardından aralarındaki karşılıklı beslenme mekanizmaları çok boyutlu bir perspektifle incelenecektir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Eğirdir Meslek Yüksekokulu, İnsan Kaynakları Yönetimi, fatimeoktay@isparta.edu.tr , ORCID: 0000-0002-2108-0412.

2. YOKSULLUK, DİNAMİKLERİ, NEDENLERİ VE TÜRLERİ

2.1. Yoksulluk Nedir?

Yoksulluk, tarihsel süreçte toplumların mücadele ettiği ve güncelliğini koruyan temel bir toplumsal sorundur. TDK (2021), yoksulluğu bireylerin yeterli gelir düzeyine sahip olmaması olarak tanımlar. Yaşamsal ihtiyaçların asgari düzeyde karşılanamaması, bireyleri yoksulluğa sürükleyerek bu durumu toplumsal bir meseleye dönüştürür. Yoksulluk yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda açlık, eğitimsizlik ve bağımlılık gibi diğer yapısal sorunları da tetikler (Beall e Piron, 2005).

Yoksulluğa dair akademik çalışmalar 19. yüzyılda başlamış, Booth (1880) ve Rowntree (1899) tarafından yapılan araştırmalarla kuramsallaşmıştır (Şenses, 2002). Bu çerçevede, yoksulluk bireylerin özel tüketim düzeylerinin belirli bir eşik değerin altına düşmesiyle tanımlanır. Rowntree (1901), yoksulluğu temel biyolojik ihtiyaçların karşılanamaması olarak açıklarken (Buğra, 2018), Drewnowski (1977) yoksulluğu yalnızca yaşamı sürdürecektir değil, toplumsal doyumu sağlayacak gelir eksikliği şeklinde tanımlamıştır.

Kurumsal yaklaşımlar da yoksulluğu çok boyutlu biçimde ele alır. Dünya Bankası parasal gelir eksikliğine odaklanırken; Birleşmiş Milletler (1977), yoksulluğu öğrenme, özgürlük ve özgüven gibi sosyal boyutların eksikliği olarak da tanımlar. Avrupa Birliği (2004) ise yoksulluğu toplumda kabul gören yaşam standartlarından yoksunluk olarak ifade eder (Bratton, 2008).

20. yüzyıldan itibaren yoksulluk tanımları politik bir boyut kazanmış, sorumluluk devletlere yüklenmiştir. Ancak literatür, tanımların bireylerin doğrudan deneyimlediği yoksunluk durumunu esas alması gerektiğini vurgular. Yoksulluk bu bağlamda mutlak ve görel olmak üzere iki temel başlıkta

incelenir. Günlük yaşamda ise yoksulluk genellikle işsizlikle ilişkilendirilse de, bireysel sorun olmaktan öte toplumu etkileyen yapısal bir olgu olarak değerlendirilmelidir (Şenses, 2002).

2.2. Temel Kavramlar – Yoksulluk Türleri

Mutlak Yoksulluk-Görelî Yoksulluk: Mutlak yoksulluk, bireyin veya hanenin hayatta kalması için gerekli asgari gelir ve harcama düzeyini ifade ederken; görelî yoksulluk, bireyin toplumsal yaşamda diğer bireylerle kıyasla dezavantajlı konumda olmasına odaklanır (Batal, 2016).

Nesnel Yoksulluk-Öznel Yoksulluk: Nesnel yoksulluk, önceden belirlenmiş ölçütlerle bireylerin yoksulluktan nasıl kurtulabileceğini ele alırken; öznel yoksulluk, bireylerin algı ve tercihlerini esas alır (Lipton, akt. Didinmez, 2021).

Gelir Yoksulluğu-İnsanî Yoksulluk: Gelir yoksulluğu, temel ihtiyaçları karşılayacak gelirin eksikliğini ifade ederken; insanî yoksulluk, eğitim, beslenme ve sağlık gibi göstergeleri kapsar. UNDP tarafından geliştirilen İnsanî Yoksulluk Endeksi, bu kapsamı ölçmeye yöneliktir (Rob ve Cattaneo, 2021; Bal vd, 2023).

Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk: Kırsal yoksullukta niteliksel unsurlar (özsaygı, karar alma özgürlüğü vb.) ön plandayken (İncedal ve Coşkun, 2013), kentsel yoksulluk daha çok gelir ve tüketim düzeyine odaklanır (Das, 1995; akt. Şenses, 2019).

Toplumsal Dışlanma, Bağımlılık ve İzolasyon: Görelî yoksullukla ilişkili olan toplumsal dışlanma, bireylerin sosyal bağlarının zayıflamasıyla ortaya çıkar. Artan izolasyon, yoksulluğun derinleşmesine neden olur (Aktan ve Vural, 2002).

Yoksulluğun farklı türleri, bireylerin yoksulluk deneyimlerini çeşitli biçimlerde ortaya koyar. Yoksulluk,

toplumsal bağlam ve zamanla birlikte değişen, çok boyutlu bir olgudur.

2.3. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun nedenlerine ilişkin açıklamalar genellikle iki temel yaklaşıma dayanmaktadır: İlki, güç ve servetin eşitsiz dağılımına; ikincisi ise düşük eğitim ve beceri düzeylerine odaklanır (Gümüş ve Acar, 2023). Her ne kadar yoksulluk ekonomik bir sorun olarak değerlendirilse de, yalnızca ekonomik çerçevede ele alınması yetersizdir (Atıf Kabaş, 2022). Zira yoksulluk; siyasi, sosyal, kültürel ve bölgesel koşullara bağlı olarak farklılık gösterdiğinden çok boyutlu bir yaklaşımla incelenmelidir (Öz ve Erusta, 2023).

Yoksulluğun nedenleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, düşük gelir düzeyi, yetersiz üretim ve gelir dağılımındaki adaletsizlik çoğu ülkede ortak etkenlerdir (Şenkal, 2021). Eğitim politikalarının yetersizliği, işsizlik, enflasyon, tekelleşme, kamu harcamalarındaki eksiklikler, faiz oranlarının yüksekliği, siyasi istikrarsızlık, hızlı nüfus artışı ve hatalı vergi düzenlemeleri yoksulluğu artıran başlıca faktörlerdir (Gölçek, 2023). Ayrıca doğal afetler, ekonomik krizler, işgücü ve üretim yapısındaki bozukluklar da bu süreci derinleştirir (Şenkal, 2021).

Yoksulluk ve ekonomik büyüme karşılıklı etkileşim içindedir: Düşük büyüme oranları yoksulluğu artırabileceği gibi, yoksulluk da büyümeyi olumsuz etkileyebilir. Az gelişmiş ülkelerde üretim düşüklüğü, zayıf yargı sistemi, gelişmemiş sermaye piyasaları ve sınırlı eğitim olanakları yoksulluğun kalıcılılaşmasına neden olur (Gümüş ve Acar, 2023).

3. SOSYAL DIŞLANMA

3.1. Sosyal Dışlanma

Küreselleşmenin getirdiği refaha rağmen eşitsizlik, adaletsizlik, ayrımcılık, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi sorunlar derinleşmiştir. Sosyal dışlanma, yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik ve sosyal koruma gibi temel sosyal politika alanlarını kapsadığından kamu müdahalelerinin odak noktalarından biri olmuştur (Gersil, 2017).

Kavram ilk kez 1960’larda Fransa’da gündeme gelmiş; 1980’lerden itibaren eşitsizlik, yoksulluk ve işsizlikle ilişkilendirilmiştir (Castillo, 1994; Havare, 2025). Sosyal dışlanma, bireylerin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel sistemlerden dışlanmasını ifade eden dinamik bir süreçtir.

Sosyal dışlanma; göreceli, çok boyutlu ve değişken bir yapıya sahiptir. Bu çok boyutluluk, kavramın sosyoloji, siyaset bilimi, hukuk ve davranış bilimleri gibi farklı disiplinlerde ele alınmasını gerekli kılar (Castillo, 1994; Dağ, 2024; Galabuzi, 2004). Süreç, bireyin temel ihtiyaçlarını karşılayamamasıyla başlayarak toplumsal bağların kopmasına kadar ilerler (Alden & Thomas, 1998; Boyacı, 2022).

Sosyal dışlanma yalnızca sonuçlara değil, aynı zamanda nedenlere de odaklanır; belirli kesimlerin ekonomik büyümeden adil biçimde faydalanamamasını vurgular (Çomuk & Selim, 2024). Bu yönüyle refah devleti anlayışına eleştirel bir bakış sunar. Dışlanma, bireylerin ekonomik, siyasal ve sosyal faaliyetlere katılımını engelleyerek yurttaşlık haklarını sınırlar (Peace, 2001; Oktay vd., 2019).

Sosyal dışlanma, toplumsal bütünleşmenin sağlamadığını ve toplumun bazı kesimlerinin dışlandığını gösterir; bu nedenle sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak değerlendirilir (Haan, 2000; Chakravarty & D'Ambrosio, 2006).

Dışlanma, bireylerin temel ihtiyaçlardan yoksun kalmasına, geleceklerini kurma olanaklarını kaybetmelerine ve yurttaşlık haklarının ihlaline yol açar. Bu durum bir tür fiziksel, zihinsel ve sosyal yetersizlik olarak tanımlanmakta; dışlanan bireyler kırılganlık ve güçsüzlükle karşı karşıya kalmaktadır (Alden & Thomas, 1998). Dışlanma, bireysel eksikliklerden değil; bireylerin topluma entegrasyonunu engelleyen yapısal süreçlerden kaynaklanır (Sapancalı, 2005; Çekici, 2022).

3.2. Sosyal Dışlanma Boyutları

Sosyal dışlanma boyutları, birey ve grupların toplumsal katılım düzeyini belirleyen unsurları içerir. Bu boyutların eşzamanlı varlığı, bireylerin toplumsal rollerini yerine getirmelerini engelleyebilir ve yaşam kalitelerini düşürebilir.

Yoksulluk/Ekonomik Dışlanma: Yoksulluk ile sosyal dışlanma sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da, hem neden hem sonuç olabilir (Şahin, 2009; Berkman & Kumaş, 2021). Kaynaklara erişim eksikliği, düşük gelir, işsizlik ve asgari yaşam koşullarının altında yaşamak, ekonomik dışlanmanın temel nedenlerindendir (Çekici & Bayrakçı, 2021). Tüketim toplumlarında sosyoekonomik bağımsızlık kazanmak ve boş zaman etkinliklerine katılmak ekonomik dışlanmış bireyler için oldukça zordur (Rawal, 2008; Baltakıran, 2024).

Sosyal Alandan Dışlanma: Etnik köken, kültürel farklılık ve aidiyet temelli ayrımcılık, bireylerin toplumsal kabulünü ve katılımını sınırlandıran başlıca faktörlerdendir. Bu tür dışlanma, bireyleri topluma entegrasyonu sağlayan sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel kaynaklardan yoksun bırakır (Çunkuş vd., 2019). Kamusal hayata katılımın engellenmesi üretkenliği de olumsuz etkiler. Etnik kimlik, göçmenlik gibi nedenlerle yaşanan dışlanma bireylerde yalnızlık ve yabancılaşmaya yol açar (Demir, 2021). Özellikle göçmenler açısından, yeni topluma uyum sürecinde yaşanan duygusal ve sosyal deneyimler, aidiyet hissi ve

toplumsal bağ kurma becerilerini doğrudan etkiler (Taşkın, 2022).

3.3. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri

Sosyal dışlanmanın tanımındaki çeşitlilik, nedenlerinin de birbirine bağlı ve çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Bu olgu, ülkelere göre farklı biçim ve koşullarda ortaya çıkar; kültürel yapı, ekonomik ve siyasal koşullar, bireysel davranışlar, krizler, gelişmişlik düzeyi ve coğrafi konum gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterir (Çomuk & Selim, 2023).

Bir ülkede dışlanmaya neden olan bir unsur, başka bir ülkede önem arz etmeyebilir. Örneğin, eğitime erişim bazı ülkelerde temel dışlanma nedeni iken, bazılarında bu durum dışlanma olarak değerlendirilmez (Tartanoğlu, 2011).

Sosyal dışlanma nedenleri genel olarak iki grupta toplanabilir:

- Yapısal nedenler: Küreselleşme (Ofloğlu & Balcı, 2016), üretim ve emek piyasalarındaki dönüşüm (Levitas, 2005; Doğan, 2014), gelir dağılımındaki eşitsizlik (Hills, 1999; Bölükbaşı, 2008; Karakaş, 2010) ve göç hareketleri (Dedeoğlu & Gökmen, 2011; Aas & Bosworth, Eds., 2013).
- Kişisel nedenler: Aile yapısındaki değişim (May-Chahal, Katz & Cooper, 2003; Dedeoğlu & Gökmen, 2011; Hassan, 2025), toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık (Jackson, 1999; Carr & Chen, 2004; Herry, Gönültaş & Mulvey, 2023; Dağ, 2024) ve yaş faktörü (Jose, Cherayi & Sudhakar, 2022).

3.3.1. Yapısal Nedenler

Sosyal dışlanmanın yapısal nedenleri, küreselleşme (Ofloğlu & Balcı, 2016), üretim ve işgücü piyasalarındaki dönüşüm (Levitas, 2005; Doğan, 2014), gelir dağılımındaki

eşitsizlik (Hills, 1999; Bölükbaşı, 2008; Karakaş, 2010) ve göç hareketleri (Dedeoğlu & Gökmen, 2011; Aas & Bosworth, Eds., 2013) gibi dinamikler çerçevesinde değerlendirilmektedir (Tekindal, 2018).

Küreselleşme, ekonomik ve kültürel bütünleşme süreci olarak ulusal sınırların önemini azaltmakta, yoksulluk ve eşitsizlik gibi yapısal sorunları derinleştirmektedir (Doğan, 2014; Karakaş, 2010). Bu süreç, dışlanan grupların sayısını artırarak sosyal dışlanmayı küresel bir sorun hâline getirmiştir (Smith, 2002).

Üretim ve işgücü piyasalarında esnekleşme, kayıt dışılık ve güvencesizlik gibi eğilimler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal dışlanmayı pekiştirmektedir (Doğan, 2014; Temel & Aca, 2022). Emek piyasasının parçalanması, standart dışı istihdam biçimlerinin artması ve uzun süreli işsizlik, bireylerin toplumsal hayata entegrasyonunu zorlaştırmaktadır (Unt ve diğerleri, 2021; Steinert, 2021; Çomuk & Selim, 2023). Van Cooten'in (1999: 64) sınıflandırmasına göre, işgücüne katılım düzeyine göre bireyler sosyal bütünleşme veya dışlanma riski taşımaktadır.

Gelir eşitsizliği de sosyal dışlanmayı derinleştiren bir diğer yapısal unsurdur. Gini katsayısındaki artış ve alt gelir gruplarının payındaki düşüş, Türkiye örneğinde olduğu gibi (TÜİK, 2025) sosyal bütünleşmenin önündeki engelleri göstermektedir (Berkman & Kumaş, 2021; Halkos & Aslanidis, 2023). Küreselleşme hem ülkeler arası hem de ülke içi gelir adaletsizliklerini artırmakta, bu da sosyal dışlanma olgusunu tetiklemektedir (Barın, 2023).

Göç, sosyal dışlanmanın hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirilmektedir (Dedeoğlu & Gökmen, 2011; Aas & Bosworth, Eds., 2013). Uluslararası göçte, göçmenler dil, kültür ve yasal statü eksikliği nedeniyle dışlanmakta, çoğu zaman kamu

söyleminde olumsuz temsillerle karşı karşıya kalmaktadır (Çomuk & Selim, 2023). İç göçte ise kentlerin çeperlerinde oluşan dışlanmış bölgelerde kamu hizmetlerine erişim zayıflamakta, entegrasyon zorlaşmakta ve sosyal uyum sorunları artmaktadır (Dedeoğlu & Gökmen, 2011). Bu durum, göçmenleri toplumsal yaşamdan izole bireyler hâline getirmekte ve sosyal dışlanmayı kalıcılaştırmaktadır (Çomuk & Selim, 2023).

3.3.2. Bireysel Nedenler

Bireysel nedenler, sosyal dışlanmanın temel kaynaklarından biridir. Sosyal dışlanma, yalnızca toplumun bireyi dışlamasıyla değil, bireyin kendini toplumdan soyutlamasıyla da oluşabilir. Ekonomik sebeplerin yanı sıra sosyal nedenler de dışlanmada belirleyicidir. Aile yapısındaki değişimler (May-Chahal, Katz & Cooper, 2003; Dedeoğlu & Gökmen, 2011; Hassan, 2025), cinsiyete dayalı ayrımcılık (Jackson, 1999; Carr & Chen, 2004; Herry, Gönültaş & Mulvey, 2023; Dağ, 2024) ve yaş gibi bireysel unsurlar bu süreci etkileyen başlıca faktörlerdendir (Jose, Cherayi & Sudhakar, 2022).

Aile, bireyin temel bakım ve desteği aldığı ilk sosyal çevredir (May-Chahal, Katz & Cooper, 2003). Geleneksel olarak sosyal dayanışmanın merkezi olan aile yapısı, sosyoekonomik dönüşümlerle değişmiş, bu da dayanışmanın zayıflamasına ve dışlanmaya yol açmıştır (Dedeoğlu & Gökmen, 2011). Aile içi rollerin yeniden tanımlanması, özellikle kadınların iş gücüne katılımının artmasıyla belirginleşmiştir. Kadınlar ekonomik bağımsızlık ve özgüven kazandıkça yeni yaşam biçimleri benimsemeye başlamışlardır (May-Chahal, Katz & Cooper, 2003). Özellikle tek ebeveynli ailelerde yoksunluk ve uyum sorunları artmış, kırsaldan kente göç eden aileler ise kültürel kopuş ve ekonomik sistemin getirdiği baskılarla dışlanma sürecine girmiştir (Hassan, 2025).

Cinsiyete dayalı ayrımcılık, kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda dışlanmasına neden olmaktadır (Jackson, 1999). Toplumda kadınların evle özdeşleştirilmesi, hem işte hem evde yük taşıyan kadınlarda içsel çatışmalara ve dışlanma riskine yol açar. Kadınlar, aynı işi yapan erkeklerden daha düşük ücret almakta ve işe alım süreçlerinde dezavantajlı konumda kalmaktadır (Carr & Chen, 2004). Kırsal bölgelerden gelen kadınlar, kent yaşamına uyum sağlayamamakta, nitelik eksikliği nedeniyle iş gücüne katılamamakta ve sosyal dışlanma ile yoksulluğa sürüklenmektedir (Herry, Gönültaş & Mulvey, 2023). Toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmaları sürse de, kadınların toplumsal hayatta maruz kaldığı dışlanma evrensel bir gerçekliğe işaret etmektedir (Dağ, 2024).

Yaş, bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmasında etkili olan bir diğer faktördür. Yaşlılar, gençler ve çocuklar sıklıkla ayrımcılık, yoksulluk ve güvencesizlikle karşı karşıyadır (Jose, Cherayi & Sudhakar, 2022). Yaşlı bireyler, aktif olsalar dahi yaşları nedeniyle iş piyasasından dışlanmakta, mesleki eğitim eksikliği nedeniyle yeniden entegrasyonları zorlaşmaktadır. Bu sebeple yaşam boyu eğitim gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Çomuk & Selim, 2023). Çocuk işçiliği ise yoksulluk, işsizlik ve eğitim sisteminin yetersizliği gibi sebeplerle artmakta; ailelerin ekonomik zorunlulukları çocukların eğitim yerine çalıştırılmasına yol açmaktadır (Jose, Cherayi & Sudhakar, 2022). Gençler ise eğitim ve sosyal destekten yoksun kalmakta; evdeki bakım yükümlülükleri ya da çalışma zorunlulukları nedeniyle eğitimden uzaklaşmaktadır (Çomuk & Selim, 2023).

Sonuç olarak bireyler, yaşadıkları yoksunluklar nedeniyle sosyal dışlanma sürecine girmektedir. Bu bağlamda, sosyal dışlanma yalnızca ekonomik yoksullukla değil, aynı zamanda sosyal yoksunluklarla da yakından ilişkilidir. Bu kavramların ayrıştırılarak tanımlanması ve aralarındaki ilişkinin

netleştirilmesi, sosyal dışlanmanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

4. SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ: KAVRAMSAL AYRIŞMA MI, BİRBİRİNİ BESLEYEN SÜREÇLER Mİ?

Yoksulluk kavramı tarihsel olarak daha eskiye dayanmakla birlikte, sosyal dışlanma özellikle 1970'lerden itibaren literatüre girmiştir. İlk kez René Lenoir tarafından tanımlanan sosyal dışlanma, başta Fransa olmak üzere Avrupa'da sosyal yardımların dışında kalan grupları tanımlamak için kullanılmıştır (Silver & Miller, 2006: 58). Buna karşılık, yoksulluk kavramı 1901'de Rowntree'nin yaptığı çalışmalarla bilimsel tanım kazanmış, temel olarak gelir eksikliği ve maddi olanaksızlıkla ilişkilendirilmiştir.

Yoksulluk geleneksel anlamda, bireyin veya hanelerin asgari yaşam standartlarını karşılayamaması durumu olarak tanımlanır. Bu tanım zamanla göreceli yoksulluk, insani yoksulluk ve çok boyutlu yoksulluk gibi alt kavramlarla genişletilmiştir. Sosyal dışlanma ise sadece ekonomik değil, sosyal, kültürel ve siyasal süreçlerden dışlanma durumunu ifade etmektedir (Room, 1999). Bu anlamda sosyal dışlanma, yalnızca ekonomik yoksunlukla değil, aynı zamanda toplumla olan bağların kopmasıyla ilgilidir.

Sosyal dışlanma ve yoksulluk, sosyal bilimlerin en temel kavramları arasında yer almakta olup, hem akademik literatürde hem de sosyal politika alanında sıkça tartışılan ve zaman zaman birbirinin yerine kullanılan kavramlardır. Bu kavramlar, toplumsal adaletin, refahın ve eşitliğin tesis edilmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Ancak, kavramların birbirine yakın görünüşleri kadar, ayrıştıkları boyutlar da vardır. Bu çalışma, sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi hem kuramsal

çerçevede hem de uygulamalı bağlamda incelemeyi amaçlamaktadır.

4.1. Sosyal Dışlanma ile Yoksulluk Arasındaki Kavramsal Farklar

Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da, kuramsal ve ampirik düzeyde farklılıklar taşımaktadır. Haan (2000), sosyal dışlanmayı yoksulluğu da kapsayan daha geniş bir toplumsal sorun olarak tanımlar. Özellikle Fransız literatüründe, sosyal dışlanma yalnızca ekonomik yoksunluk değil, aynı zamanda toplumsal katılım, kültürel aidiyet, siyasal temsil ve sosyal haklara erişimden mahrumiyet olarak ele alınır (Silver, 1994). Bu bağlamda dışlanma, bireyin toplumsal rollerinden uzaklaşması ve kamusal yaşamdan soyutlanmasıyla ilişkilidir.

Anglo-Sakson yaklaşım ise yoksulluğu ekonomik göstergelerle sınırlarken, sosyal dışlanmayı sosyal, kültürel ve siyasal süreçlere katılımın engellenmesi olarak tanımlar (Şahin, 2009). Sosyal dışlanma, sadece ekonomik değil; normatif sapma, siyasal dışlanma ve sosyal etkileşimden yoksunluk gibi çok boyutlu süreçleri kapsar. Estivill (2003: 2), “Her yoksul dışlanmış değildir; her dışlanmış da yoksul değildir” ifadesiyle bu farkı özetler. Bu durum, dışlanmanın yapısal ve çok katmanlı bir olgu olduğunu göstermektedir.

Göçmenler, etnik azınlıklar, engelliler, yaşlılar, LGBT+ bireyler ve uzun süreli işsizler gibi gruplar, ekonomik durumlarından bağımsız olarak sosyal dışlanma yaşayabilirler. Bu bireyler, temel kamu hizmetlerine erişimde, eğitim, sağlık ve iş gücü piyasasında yapısal engellerle karşılaşabilir (Levitas, 2006). Bu nedenle sosyal dışlanma, yalnızca bireysel bir durum değil, toplumsal adalet ve eşitlik bağlamında da merkezi bir sorundur.

Yoksulluk ise daha dar kapsamlı, ölçülebilir bir olgudur. Mutlak ve göreceli yoksulluk gibi türler, genellikle gelir düzeyine ve tüketim kalıplarına dayalı olarak tanımlanır. Avrupa Birliği'nin göreceli yoksulluk ölçütüne göre, ortalama gelirin %60'ının altında kalan bireyler yoksul sayılmaktadır. Ancak bu tür göstergeler, bireyin toplumsal hayata katılım düzeyini ölçmede yetersiz kalmaktadır (Atkinson, 1998). Bu noktada yoksulluk nesnel ve sayısal verilerle tanımlanırken, sosyal dışlanma daha çok bağlamsal ve süreçsel bir yapıya sahiptir.

Literatürde sıkça vurgulanan bir diğer husus, sosyal dışlanma ile yoksulluk arasındaki karşılıklı etkileşimdir. Uzun süreli işsizlik, bireyde hem ekonomik yoksulluğa hem de sosyal dışlanmaya yol açabilir. Aynı şekilde dışlanan bireyler, hizmetlere erişemedikleri için yoksulluğa sürüklenebilir. Room (1995), bu süreci “kümülatif dezavantaj” kavramıyla açıklamaktadır; dışlanmanın farklı boyutları birbirini tetikleyerek derinleşen yapısal sorunlara yol açmaktadır.

Sonuç olarak, sosyal dışlanma ile yoksulluk arasındaki ayrımın netleştirilmesi, toplumsal eşitsizlikleri anlamada ve etkili sosyal politikalar geliştirmede kritik öneme sahiptir. Yoksulluk ekonomik göstergelerle sınırlı kalırken, sosyal dışlanma çok boyutlu bir yapıyı temsil eder. Bu nedenle, politika yapımcılar yalnızca ekonomik yoksunluğa değil, bireylerin toplumsal hayata tam katılımını sağlayacak bütüncül stratejilere odaklanmalıdır. Müdahaleler, ekonomik desteklerin ötesine geçerek, kültürel uyum, hizmet erişimi, siyasal temsil ve ayrımcılıkla mücadele gibi alanları da kapsamalıdır.

4.2. Yoksulluğun Çok Boyutlu Yapısı ve Sosyal Dışlanma

Geleneksel yoksulluk tanımı, esasen gelir yetersizliğine dayansa da, 1990'lı yıllardan itibaren yoksulluk çok boyutlu bir toplumsal olgu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu yaklaşım,

bireylerin ekonomik kaynaklara erişimlerinin yanı sıra sosyal, kültürel ve siyasal alanlardaki katılım düzeylerini de dikkate alır (Bölükbaşı, 2008). Böylece yoksulluk, yalnızca temel ihtiyaçların karşılanamaması değil; eğitim, sağlık, barınma ve siyasal katılım gibi alanlardaki kısıtlılıkları da kapsayan bir yapıya bürünmüştür.

Bu genişleyen perspektif, sosyal dışlanma ile çok boyutlu yoksulluk arasında daha yakın bir ilişki kurulmasına zemin hazırlamıştır. Ancak sosyal dışlanma, bireyin toplumla ilişkisel bağlarının zayıflaması, marjinalleşme ve kurumsal dışlanma süreçleriyle tanımlanırken, çok boyutlu yoksulluk bu durumların hem sebebi hem de sonucu olabilir (Halleröd & Heikkilä, 2002). Dolayısıyla iki kavram iç içe geçmekle birlikte, farklı düzeylerde analiz edilmelidir. Tablo 1’de bu ayrım özetlemiştir.

Tablo 1. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Arasındaki Temel Farklar

Boyut	Yoksulluk	Sosyal Dışlanma
Tanım	Temel ihtiyaçları karşılayamama	Toplumsal süreçlere etkin biçimde katılamama
Ölçüm	Gelir düzeyi, tüketim kalıpları	Sosyal ağlara erişim, siyasal temsil, kültürel katılım
Temel Unsurlar	Gelir, barınma, gıda, sağlık hizmetleri	Ayrımcılık, dışlanma, aidiyet eksikliği, izolasyon
Kapsam	Ekonomik odaklı	İlişkisel ve çok boyutlu
Politik	Sosyal yardımlar,	Kapsayıcı politikalar, eşitlik,
Yaklaşım	ekonomik destek	entegrasyon

Tablodan da görüleceği üzere, yoksulluk ağırlıklı olarak maddi eksikliklere odaklanan nicel bir kavramken, sosyal dışlanma daha çok yapısal, ilişkisel ve bağlamsal bir analizi gerekli kılar. Örneğin düzenli geliri olan bireyler dahi etnik kimlik, engellilik, yaşlılık veya cinsel yönelim gibi nedenlerle toplumsal yapılardan dışlanabilir (Silver, 1994).

Sosyal dışlanma, yalnızca bireysel koşulların değil; eğitim, sağlık, istihdam ve adalet gibi kurumların eşitsiz işleyişinin de bir sonucudur (Levitas, 2006). Bu nedenle,

dışlanma yalnızca birey düzeyinde değil, kurumsal düzeyde de analiz edilmelidir.

Bu bağlamda çok boyutlu yoksulluk ile sosyal dışlanma arasında kurulan ilişki, sosyal politika yapımı açısından da belirleyicidir. Yoksulluk yaşayan bireylerin aynı zamanda dışlanma riski taşıması olasıdır; ancak dışlanma çok katmanlı dinamiklere sahiptir. Bu nedenle yalnızca ekonomik destek sağlayan politikalar yetersiz kalmakta, toplumsal katılımı önceleyen entegre yaklaşımlar gerekmektedir (Atkinson, 1998).

Çok boyutlu yoksulluk yaklaşımı ile sosyal dışlanma analizi birbirini tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Ancak sosyal dışlanma yalnızca yoksullukla sınırlı değildir; ayrımcılık, kurumsal eşitsizlik ve toplumsal dışlama gibi mekanizmalar da göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle kesişimsel dışlanma biçimleri, çağdaş sosyal politika tartışmalarında merkezi öneme sahiptir.

4.3. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Dinamik İlişkisi

Yoksulluk ve sosyal dışlanma, literatürde sıklıkla birbirini etkileyen ancak kavramsal olarak farklı olgular olarak ele alınmaktadır. Ancak bu ilişki, düz bir nedensellikten ziyade karşılıklı etkileşim ve yeniden üretim süreçleri bağlamında değerlendirilmelidir. Demir (2021), sosyal dışlanmanın yalnızca ekonomik yoksunlukla sınırlı kalmayıp, bireyin sosyal, kültürel ve siyasal yaşamdan dışlanmasını içeren çok boyutlu ve dinamik bir süreci ifade ettiğini vurgular.

Kronik yoksulluk, bireyleri yalnızca maddi değil, aynı zamanda sosyal sermaye, kurumsal destek ve siyasal katılım imkanlarından da uzaklaştırarak çok katmanlı bir dışlanma yaratır. Benzer şekilde, uzun süreli sosyal dışlanma da bireylerin iş gücüne katılımını engelleyerek ekonomik bağımsızlıklarını zedeler (Room, 1995; Kronauer, 1998). Böylece her iki olgu

birbirini besleyen bir döngü oluşturur. Bu etkileşim aşağıdaki tabloda çift yönlü olarak sunulmuştur.

Tablo 2. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Arasındaki Karşılıklı Etkileşim

Sosyal Dışlanma Sonucu Ortaya Çıkan Yoksulluk	Yoksulluk Sonucu Ortaya Çıkan Sosyal Dışlanma
Eğitim olanaklarına erişememe	Toplumsal etkinliklerden dışlanma
İş gücü piyasasından dışlanma	Siyasal katılımı azalma
Kurumsal destek mekanizmalarına erişememe	Sosyal hizmetlerden faydalanamama
Ayrımcılık ve stigmatizasyona maruz kalma	Sosyal ağlardan kopma, yalnızlık ve izolasyon

Bu tablo, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın hem neden hem de sonuç olabileceğini göstermektedir. Örneğin eğitim dışına itilen bir birey, zamanla işsizlik ve gelir yetersizliğiyle karşılaşabilir; bu durum ise sosyal katılımın azalmasına ve siyasal temsilden uzaklaşmaya yol açabilir (Silver, 1994; Burchardt et al., 2002). Böylece bireysel eksikliklerden çok, yapısal eşitsizlikler ve sistemsel dışlayıcı mekanizmalar ön plana çıkar (Levitas, 2006).

Bu nedenle sosyal politika, yalnızca ekonomik desteklere değil, ayrımcılıkla mücadele, eğitimde eşitlik, sağlık ve istihdamda kapsayıcılık gibi yapısal müdahalelere de yönelmelidir (Atkinson et al., 2002; European Commission, 2004).

4.4. Güncel Literatürden Bulgular ve Türkiye Örneği: Sosyal Dışlanmanın Çok Boyutlu Yoksullukla Kesişimi

Türkiye'deki güncel literatür, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın hem kavramsal farklılıklarını hem de birbirini pekiştiren doğasını vurgulamaktadır. Göçmenler, kadınlar, yaşlılar, engelliler ve Romanlar gibi dezavantajlı gruplar, ekonomik yoksunluğun yanı sıra eğitim, sağlık, istihdam ve

siyasal temsile erişimden de dışlanmaktadır (Buğra & Keyder, 2006; Çetin, 2017).

Sosyal dışlanma, Türkiye’de mekânsal, kültürel ve etnik dinamiklerle şekillenmektedir. Gecekondu bölgelerinde yaşayanlar, altyapı eksikliği ve kamu hizmetlerine sınırlı erişim gibi kurumsal dışlanma biçimleriyle karşılaşmaktadır (Aktaş, 2014). Bu, sosyal dışlanmanın çok katmanlı yapısını açıklayan yaklaşımlarla örtüşmektedir (Silver, 1994; Levitas, 2006). Dışlanma, yalnızca yoksulluğun sonucu değil, onu sürdüren yapısal bir mekanizmadır.

Kadınların yoksulluk deneyimi, yalnızca gelir yetersizliğiyle değil, toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı istihdam dışılığı, görünmeyen ev içi emek ve siyasal temsildeki eşitsizliklerle belirlenmektedir (Yüksel Arabacı, 2021; Ulutaş, 2009). Bu durum, kadın yoksulluğunu çok katmanlı dışlanmanın bir örneği haline getirmektedir.

Göçmenler, özellikle mülteciler ve düzensiz göçmenler, yasal statü eksikliklerinden dolayı temel haklardan dışlanmakta ve kalıcı yoksulluk riski taşımaktadır (İçduygu, 2015). Roman yurttaşlar ise etnik ve mekânsal dışlanma nedeniyle sosyal ağlardan ve kamu hizmetlerinden uzaklaşmaktadır (Çayır, 2012).

Yoksullukla mücadele politikalarının büyük ölçüde ekonomik odaklı olması, sosyal dışlanmanın yapısal boyutlarını yeterince dikkate almamaktadır (Buğra, 2018). Sosyal yardımlar yoksulluğu hafifletse de, dışlanmanın eğitim, kültürel temsiliyet ve siyasal katılım gibi boyutlarına sınırlı müdahalede bulunmaktadır.

4.5. Politik Yaklaşımlar ve Çözüm Önerileri

Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede yalnızca ekonomik büyümeye odaklanan yaklaşımlar yetersiz kalmakta; bu sorunların çok boyutlu doğasına uygun, hak temelli ve

kapsayıcı sosyal politikalar gerekmektedir (Sen, 1999; Atkinson, 2000; UNDP, 2022; Townsend, 1979). UNDP'nin Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) ve AB'nin Avrupa 2020 Stratejisi, yalnızca ekonomik değil, sosyal ve siyasal dışlanmayı da hedefleyen bütüncül yaklaşımları önermektedir (UNDP, 2022; European Commission, 2010; Levitas, 2006).

Türkiye'de sosyal yardımlar ağırlıklı olarak gelir temellidir ve katılım odaklı politikalardan yoksundur (Buğra, 2018; Duman, 2013). Sosyal yardımların, bireyleri bağımlılıktan çıkararak güçlendirici araçlara dönüşmesi, toplumsal katılımı destekleyen mekanizmalarla mümkündür (Karakaş, 2010; Yüksel Arabacı, 2021; İçli, 2018).

İstihdam politikaları, dışlanmanın önlenmesinde kritik rol oynamaktadır. Kayıt dışı istihdam, sosyal güvencesizliği artırmakta; kadınların düşük işgücüne katılımı ise ekonomik ve toplumsal dışlanmayı pekiştirmektedir (Osmanoğlu, 2020; TÜİK, 2025; Ulutaş, 2009). Kadınlara yönelik destekleyici istihdam politikaları, bu alandaki eşitsizlikleri azaltabilir (Yüksel Arabacı, 2021; OECD, 2021).

Eğitimde fırsat eşitsizlikleri, kuşaklar arası yoksulluğu sürdürmektedir. Kaliteli eğitime erişim, mesleki eğitim ve yaşam boyu öğrenme fırsatları dışlanmayı azaltan yapısal müdahalelerdendir (Uzunaslan & Tek, 2019; Ferreira & Gignoux, 2010; World Bank, 2020).

Kentsel alanlarda ise gecekondü bölgelerinde yaşayan bireyler mekânsal dışlanma riski altındadır. Bu bağlamda, altyapı, sosyal konut ve hizmet erişimini artıran politikalar öncelikli müdahale alanlarıdır (Aktaş, 2014; Çayır, 2012; Harvey, 2008; Marcuse, 1998).

Siyasal temsil ve katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi, dışlanmış grupların toplumsal kapsayıcılığını artırmak açısından önemlidir (Young, 2000; Fraser, 2000). Yerel yönetimlerin

etkinliği, yurttaş katılımı ve sivil toplumun güçlendirilmesi bu süreci desteklemektedir (Arslan, 2019).

Sonuç olarak, yoksulluk ve sosyal dışlanma çok boyutlu süreçlerdir. Bu nedenle çözüm politikaları da eşitlikçi, hak temelli ve katılımcı olmak zorundadır. Sadece ekonomik büyümeye dayalı stratejiler, dışlanmanın yapısal nedenlerine nüfuz edememektedir.

5. SONUÇ

Yoksulluk ve sosyal dışlanma, yalnızca ekonomik göstergelerle açıklanamayacak kadar çok katmanlı yapılar olup, küresel eşitsizlikler, neoliberal politikalar ve sosyal koruma sistemlerindeki dönüşümlerle daha da belirginleşmiştir (UNDP, 2022; Milanovic, 2016). Gelir dağılımındaki bozulma ve sosyal hizmetlere erişim eşitsizliği, bireyleri ekonomik yaşamın yanı sıra sosyal, kültürel ve siyasal alanlardan da dışlamaktadır (Fraser, 2000; Levitas, 2006).

Giderek yaygınlaşan çok boyutlu yoksulluk yaklaşımı, yalnızca gelir değil; sağlık, eğitim, barınma ve katılım gibi temel hakları da analiz etmektedir (Alkire & Santos, 2014; UNDP, 2022). Ancak uygulamada politikalar genellikle gelir aktarımına dayalıdır. Oysa sosyal yardımların bireyleri güçlendiren ve katılımı teşvik eden biçimlerde yeniden yapılandırılması gereklidir (Buğra & Keyder, 2006; Duman, 2013).

Türkiye’de dışlanmanın temel nedenleri arasında eğitim eşitsizliği, kayıt dışı istihdam, bölgesel farklılıklar ve yetersiz sosyal koruma yer almaktadır (Uzunalsan ve Tek, 2019; TÜİK, 2025a). Mevcut politikalar genellikle yoksulluğun sonuçlarına odaklanmakta; yapısal nedenlere yönelik müdahaleler yetersiz kalmaktadır (Karakaş, 2010; İçli, 2018). Kısa vadeli yardımlar,

bireylerin işgücü ve toplumsal yaşama entegrasyonunu sağlamada sınırlıdır (Taşkın, 2019; Ceren ve Erdem, 2018).

Avrupa Birliği ülkeleri sosyal dışlanmaya karşı daha kapsayıcı politikalar geliştirmiştir (European Commission, 2020). Ancak küresel krizler, özellikle göçmenler ve gençler için dışlanma riskini artırmıştır (ILO, 2023; OECD, 2024). Bu durum, ekonomik olduğu kadar insan hakları temelli politikaların gerekliliğini vurgulamaktadır (Sen, 1999; Fraser, 2000).

Neoliberal dönüşümle birlikte sosyal koruma sistemleri ticarileşmiş, kamu sorumluluğu zayıflamış ve dışlanma derinleşmiştir (Harvey, 2005; Standing, 2018). Bu nedenle sosyal politikaların yardım temelli değil, dönüştürücü adalet perspektifiyle şekillenmesi gereklidir (Rawls, 1971'den akt: Eryılmaz, 2020; Young, 2000).

Gelecekte etkili politikalar; çok düzeyli, çok aktörlü ve çok boyutlu olmalı; eğitim ve istihdamda kapsayıcılığı artırmalı; kadınların ve gençlerin toplumsal katılımını teşvik etmelidir (Burchardt et al., 2002; Arslan, 2019; OECD, 2024; World Bank, 2020). Ayrıca yerel yönetimlerin etkinleştirilmesi ve yurttaş katılımının kurumsallaştırılması önemlidir.

Sonuç olarak, yoksulluk ve sosyal dışlanma, bireylerin değil, toplumun bütününe etkileyen yapısal sorunlardır. Bu sorunlara karşı geliştirilecek politikalar, yalnızca ekonomik değil, insan onuru, eşitlik ve katılımı temel alan, hak temelli ve dönüştürücü nitelikte olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aas, K. F., & Bosworth, M. (Eds.). (2013). *The borders of punishment: Migration, citizenship, and social exclusion*. OUP Oxford.
- Aktaş, A. (2014). *Sosyal dışlanma bağlamında sosyal yardımlar ve karşılaştırmalı politika önerileri* (Uzmanlık tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü).
- Alden, J., & Thomas, H. (1998). Social exclusion in Europe: Context and policy. *International Planning Studies*, 3(1), 7–13.
- Alkire, S., & Santos, M. E. (2014). Measuring acute poverty in the developing world: Robustness and scope of the Multidimensional Poverty Index. *World Development*, 59, 251–274. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2014.01.026>
- Arslan, A. (2019). *Yerel yönetimlerde iyi yönetim aracı olarak katılımcı bütçeleme - Belediyeler için bir model önerisi*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Atıf Kabaş, T. (2022). Yoksulluğun iktisadi nedenleri ve kültürel kontekstle olan ilişkisi. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(32), 159–173.
- Atkinson, A. B. (1998). *Social exclusion, poverty and unemployment* (CASE Paper No. 4). London School of Economics. <https://gsdrc.org/document-library/social-exclusion-poverty-and-unemployment/>
- Atkinson, A. B., Cantillon, B., Marlier, E., & Nolan, B. (2002). *Social indicators: The EU and social inclusion*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0199253498.001.0001>

- Bal, H. Ç., Tutar, F., & Balkaya, D. (2023). Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluk üzerine bir inceleme: Panel zaman serisi analizi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43, 509–534.
- Baltakıran, M. (2024). *Göçmen çocukların sosyal dışlanma deneyimleri* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Barın, H. (2023). Avrupa Birliği'nin sosyal politika yaklaşımlarında sosyal dışlanma pratikleri. In D. Koca & Ü. İ. Ortakaya (Eds.), *Farklı refah rejimlerinde göç ve sosyal politika* (pp. 103–126). Gazi Kitabevi.
- Batal, S. (2016). Yoksulluk kavramının yerelleşmesi: Kentsel yoksulluk ve yerel yönetimlerin konuya yaklaşımı. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 11(52), 301–316.
- Berkman, K., & Kumaş, H. (2021). Yoksul bireylerin bakış açısı ile sosyal dışlanma: Denizli ili Sevindik Mahallesi örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(50), 44–88.
- Boyacı, E. (2022). *Yeni yoksulluk ve sosyal dışlanma bağlamında çocuk işçilik: Denizli örneği* (Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Bölükbaşı, B. (2008). *Türkiye’de sosyal dışlanma ve yoksulluk* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi).
- Buğra, A. (2018). Social policy and different dimensions of inequality in Turkey: A historical overview. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 20(4), 318–331.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (Eds.). (2006). *Sosyal politika yazıları*. İletişim Yayınları.

- Burchardt, T., Le Grand, J., & Piachaud, D. (2002). Degrees of exclusion: Developing a dynamic, multidimensional measure. In J. Hills, J. Le Grand, & D. Piachaud (Eds.), *Understanding social exclusion* (pp. 30–43). Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780199251070.003.0003>
- Carr, M., & Chen, M. (2004). Globalization, social exclusion and gender. *International Labour Review*, 143, 129–160.
- Castillo, I. D. (1994). A comparative approach to social exclusion. *International Labour Review*, 133(5–6), 613–633.
- Ceren, A., & Erdem, T. (2018). Türkiye’de yoksulluk ve sosyal yardım uygulamaları. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 6–24.
- Chakravarty, S. R., & D’Ambrosio, C. (2006). The measurement of social exclusion. *Review of Income and Wealth*, 52(3), 377–398.
- Çayır, K. (2012). Gruplararası ilişkiler bağlamında ayrımcılık. In K. Çayır (Ed.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar* (pp. 5–17). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çekici, O. (2022). *Yoksulluğun dönüşen boyutları ve yoksullukla mücadelede politika transferi* (Doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Çekici, O., & Bayrakçı, E. (2021). Avrupa Birliği’nin sosyal dışlanma yaklaşımını yeni riskler bağlamında düşünmek. *Journal of Academic Value Studies*, 7(3), 354–367.
- Çetin, B. I. (2017). Kimlikleriyle Romanlar: Türkiye'deki Roman vatandaşlara yönelik Sosyal İçerme Ulusal Strateji Belgesi ve Birinci Aşama Eylem Planı'nın değerlendirilmesi. *Journal of Management & Economics*

Research, 15(1), 85–112.
<https://doi.org/10.11611/yead.278435>

- Çomuk, P., & Selim, S. (2024). Türkiye’de yoksunluk ve sosyal dışlanma: Karşılaştırmalı bir analiz. *The Journal of Social Sciences*, 12(12), 416–430.
- Çunkuş, N., Taşdemir Yiğitoğlu, G., & Akbaş, E. (2019). Yaşlılık ve toplumsal dışlanma. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 2(2), 58–67.
- Dağ, A. (2024). Toplumsal cinsiyet bağlamında yaşlılık ve sosyal dışlanma. *The Journal of Academic Social Science*, 28(28), 480–500.
- Das, R. J. (1995). Poverty and agrarian social structure: A case study in rural India. *Dialectical Anthropology*, 20(2), 169–192.
- Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve sosyal dışlanma*. Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık.
- Demir, S. A. (2021). Toplumsal cinsiyet, sosyal dışlanma ve dezavantajlılık. *Tezkire Dergisi*, 6, 41–55.
- Didinmez, İ. (2021). Yoksulluk ile mücadelede vergi politikalarının rolü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 292–312.
- Doğan, İ. (2014). *Sosyal dışlanma ve işgücü piyasaları: İstanbul Fatih ilçesinde bir saha araştırması* (Yüksek lisans tezi).
- Eryılmaz, E. (2020). John Rawls'un insaf olarak adalet teorisinin eleştirel bir değerlendirmesi. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 223–240.
- Estivill, J. (2003). *Concepts and strategies for combating social exclusion: An overview*. International Labour Office.

- European Commission. (2004). *Joint report on social inclusion 2004*.
https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf
- European Commission. (2010). *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:en:PDF>
- European Commission. (2020). *Social inclusion and protection*.
<https://ec.europa.eu/social>
- Ferreira, F. H. G., & Gignoux, J. (2010). Eğitimde fırsat eşitsizliği: Türkiye örneği. *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, Çalışma Raporu No. 4*.
- Fraser, N. (2000). Rethinking recognition. *New Left Review*, (3), 107–120.
- Galabuzi, G. E. (2004). Social exclusion. In D. Raphael (Ed.), *Social determinants of health: Canadian perspectives* (pp. 235–251).
- Gersil, G. S. (2017). The migration and social exclusion dimension in Turkey and in the world. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*, 4(10), 237–245.
- Gölçek, A. G. (2023). Modern yoksulluğun kökenleri: Tarihsel tekrarın izinde yoksulluk ve çalışma ilişkisi. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(2), 317–326.
- Gümüş, B., & Acar, M. (2023). Türleri, nedenleri ve boyutlarıyla Türkiye’de ve dünyada yoksulluk sorunu. *Necmettin*

Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,
5(Özel Sayı), 92–105.

- Haan, A. de. (2000). Social exclusion: Enriching the understanding of deprivation. *Studies in Social and Political Thought*, 2(2), 22–40.
- Halkos, G. E., & Aslanidis, P. S. C. (2023). Causes and measures of poverty, inequality, and social exclusion: A review. *Economies*, 11(4), 110. <https://doi.org/10.3390/economies11040110>
- Halleröd, B., & Heikkilä, M. (2002). Poverty and social exclusion in the Nordic countries. In *Nordic social policy* (pp. 185–214). Routledge.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, (53), 23–40. <https://davidharvey.org/media/righttothecity.pdf>
- Hassan, M. (2025). Sosyal dışlanma (Social exclusion). Türkiye Göç Araştırmaları Merkezi (TÜGAM), Kavram Analizi, Göç Araştırmaları Vakfı.
- Havare, M. (2025). *Engelliliği olan ve olmayan Suriyeli göçmenlerin sosyal dışlanmalarının ve yaşam deneyimlerinin karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü).
- Herry, E., Gönültaş, S., & Mulvey, K. L. (2023). Predictors of college students' reasoning and responses to gender-based social exclusion. *Social Psychology of Education*, 26(2), 405–431. <https://doi.org/10.1007/s11218-023-09767-2>
- Hills, J. (1999). *Social exclusion, income dynamics and public policy* (p. 2). Northern Ireland Economic Development Office.

- International Labour Organization (ILO). (2023). *World employment and social outlook: Trends 2023*. <https://www.ilo.org/publications/flagship-reports/world-employment-and-social-outlook-trends-2023>
- İçduygu, A. (2015). *Syrian refugees in Turkey: The long road ahead*. Migration Policy Institute. <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM-Protection-Syria.pdf>
- İçli, G. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve küreselleşme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 133–143.
- İncedal, S., & Coşkun, S. (2013). *Türkiye’de yoksulluğun boyutları: Mücadele politikaları ve müdahale araçları* (Yayımlanmamış Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.
- Jackson, C. (1999). Social exclusion and gender: Does one size fit all? *The European Journal of Development Research*, 11(1), 125–146. <https://doi.org/10.1080/09578819908426730>
- Jose, J. P., Cherayi, S. J., & Sudhakar, S. (2022). Age identity and social exclusion of older persons: A psychosocial perspective. *Ageing International*, 47(2), 115–133. <https://doi.org/10.1007/s12126-021-09441-3>
- Karakaş, M. (2010). Küresel yoksulluğun öteki yüzü: Yeni yoksulluk ve sosyal dışlanma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 1–16.
- Kronauer, M. (1998). “Social exclusion” and “underclass” – New concepts for the analysis of poverty. In H. Andress (Ed.), *Empirical poverty research in a comparative perspective* (pp. 51–75). Ashgate.

- Levitas, R. (2005). *The inclusive society?: Social exclusion and New Labour*. Springer.
- Levitas, R. (2006). The concept and measurement of social exclusion. In C. Pantazis, D. Gordon, & R. Levitas (Eds.), *Poverty and social exclusion in Britain: The Millennium Survey* (pp. 123–160). Policy Press. <https://doi.org/10.51952/9781447366843.ch005>
- Lipton, M. (1997). *Defining and measuring poverty: Conceptual issues* (UNDP Human Development Paper). United Nations Development Programme.
- Marcuse, P. (1998). Spatial justice: Derivative but causal of social injustice. In E. Soja (Ed.), *The city and spatial justice*. Urban Affairs Press. <http://dx.doi.org/10.4000/BOOKS.PUPO.420>
- May–Chahal, C., Katz, I., & Cooper, L. (2003). Social exclusion, family support and evaluation. In *Evaluating family support: Thinking internationally, thinking critically* (pp. 45–71).
- Milanovic, B. (2016). *Global inequality: A new approach for the age of globalization*. Harvard University Press.
- Ofluoğlu, G., & Balcı, A. İ. (2016). Küreselleşme, bilgi toplumu ve çalışan yoksullar. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11), 56–75.
- Oktay, E. Y., Çölgeçen, H., Karahan, K. K., & Yıldırım, Y. Z. (2019, Nisan 21–24). Bir dezavantajlı grup olan engellilerin sosyal dışlanmalarını önlemek üzere Türkiye’de uygulanan sosyal politikalar. In 15. *Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri* (ss. 1–34). Rabat, Fas.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). *The inequalities-environment nexus*.

https://www.oecd.org/en/publications/the-inequalities-environment-nexus_ca9d8479-en.html

- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2024). *Harnessing the green and digital transitions for gender equality: Insights from the 2024 OECD Forum on Gender Equality* (OECD Public Governance Policy Papers No. 61). <https://www.gender-sti.org/wp-content/uploads/2024/12/Digital-Transitions-for-Gender-Equality.pdf>
- Osmanoğlu, A. (2020). Türkiye’de kayıt dışı istihdam sorunu ve mücadele stratejileri. *The Journal of Social Science*, 4(7), 134–144. <https://doi.org/10.30520/tjsosci.662159>
- Öz, C. S., & Erusta, M. (2023). Türkiye’de yoksulluğun görünümü ve yoksullukla mücadelede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının rolü. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 183–210.
- Peace, R. (2001). Social exclusion: A concept in need of definition? *Social Policy Journal of New Zealand*, 16, 17–36.
- Rawal, N. (2008). Social inclusion and exclusion: A review. *Dhauagiri Journal of Sociology and Anthropology*, 2, 161–180.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Rob, V. O. S., & Cattaneo, A. (2021). Poverty reduction through the development of inclusive food value chains. *Journal of Integrative Agriculture*, 20(4), 964–978.
- Room, G. (1995). Poverty and social exclusion: The new European agenda for policy and research. In G. Room (Ed.), *Beyond the threshold: The measurement and analysis of social exclusion* (pp. 1–9). Policy Press.

- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International Labour Review*, 133(5–6), 531–578.
<https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/intlr133&div=51&id=&page=>
- Smith, J. P. (2002). *Policy responses to social exclusion*. Open University Press.
- Standing, G. (2018). The precariat: Today's transformative class? *Development*, 61, 115–121.
- Steinert, H. (2021). Participation and social exclusion: A conceptual framework. In *Welfare policy from below* (pp. 45–59). Routledge.
- Şahin, T. (2009). Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Şenkal, A. (2021). *Yoksulluğun politik ekonomisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şenses, F. (2019). *Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk* (9. baskı). İletişim Yayınları.
- Tartanoğlu, A. G. Ş. (2011). Sosyal dışlanma: Küreselleşme perspektifinden bir kavramsallaştırma çabası. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (42), 1–13.
- Taşkın, B. (2019). *Political representation of minorities in Greece and Turkey: Nationalism, reciprocity and Europeanization*. Libra Kitap.
- Taşkın, S. (2022). Sosyal dışlanma ve ayrımcılık bağlamında nitel bir değerlendirme: *Gizli Sayılar* film analizi. *Meriç*

Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 6(17), 341–364.

Tekindal, M. (2018). Türkiye’de sosyal yardımların yapısal işlevsel yaklaşıma göre analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 335–362.

Temel, K., & Aca, Z. (2022). Güney Avrupa modeli mi? Türkiye’de göçmenlere yönelik sosyal koruma rejiminde değişim ve işgücü piyasalarına etkileri. *İçtimaiyat*, 6(Göç ve Mültecilik Özel Sayısı), 448–478.

Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Penguin Books.

TÜİK. (2025). *Gelir dağılımı istatistikleri, 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2024-53712>

TÜİK. (2025a). *Yoksulluk ve yaşam koşulları istatistikleri, 2025*. Türkiye İstatistik Kurumu.

Uğurlu, D. (2021). *Bursa ili Orhaneli ilçesi kırsalında yaşayanların yoksulluk araştırması*.

Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 25–40.

UNDP. (2022). *Human development report 2021/2022*. United Nations Development Programme. <https://hdr.undp.org/>

Unt, M., Gebel, M., Bertolini, S., Deliyanni-Kouimtzi, V., & Hofäcker, D. (2021). *Social exclusion of youth in Europe: The multifaceted consequences of labour market insecurity* (p. 408). Policy Press.

Uzunaslan, Ş., & Tek, S. (2019). Kültür temelli sosyal eşitsizlik ve eğitim. *Electronic Turkish Studies*, 14(5), 277–285. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.23000>

- Van Cooten, G. (1999). Social exclusion and the flexibility of labour. In P. Littlewood (Ed.), *Social exclusion in Europe* (pp. xx–xx). Ashgate Publishing.
- World Bank. (2020). *Learning poverty: Children's education in crisis*.
<https://datatopics.worldbank.org/sdgatlas/archive/2020/goal-4-quality-education/>
- Young, I. M. (2000). *Inclusion and democracy*. Oxford University Press.
- Yüksel Arabacı, R. (2021). *Yoksulluk: Kavram, ölçüm, mücadele*. Dora Yayınları.

AKADEMİK PERSPEKTİFTEN

SOSYAL POLİTİKA

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com